

A black and white cow with yellow ear tags is the central focus, looking directly at the camera. It is standing in a lush green field with yellow dandelions in the foreground. In the background, another cow is visible, and the sky is a vibrant blue with scattered white clouds. The date '06-06-2022' is printed in the top right corner.

06-06-2022

Verslaggeving van duurzaamheidsprestaties in de melkveehouderij

Afstudeerwerkstuk

Afstudeerwerkstuk

Verslaggeving van duurzaamheidsprestaties in de melkveehouderij.

Auteur gegevens:

Naam: Sander Burgstra
Studentnummer: 3024199
Tel. nr.: +31 6 37 37 65 49
E-mail: 3024199@aeres.nl
Opleiding: Bedrijfskunde & Agri- Foodbusiness
Instantie: Aeres Hogeschool Dronten

Begeleider/afstudeer docent:

Naam: Dick Smit
Instantie: Aeres Hogeschool Dronten
Email: d.smit@aeres.nl

Plaats, datum: Dronten, 6 juni 2022

Disclaimer

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Het afstudeerwerkstuk wat voor u ligt is onderdeel van de opleiding Bedrijfskunde & Agri-Foodbusiness aan de Aeres Hogeschool te Dronten. Het onderwerp van het afstudeerwerkstuk is “Verslaggeving van duurzaamheidsprestaties in de melkveehouderij.”

Ik heb gekozen voor dit onderwerp omdat er steeds meer aandacht is voor het verduurzamen van de landbouw. Met dit onderzoek zal worden onderzocht welke duurzaamheidsprestaties belangrijk zijn voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij sector. Als er duidelijk is welke duurzaamheidsprestaties belangrijk zijn kunnen melkveehouders gerichter verslag uitbrengen van de duurzaamheidscijfers op hun bedrijf. Op deze manier hoop ik een steentje bij te dragen aan het toekomstbestendig maken van de melkveehouderijsector in Nederland en de ‘license to produce’ bij de consument te behouden.

Mijn dank gaat uit naar Dick Smit, mijn afstudeerdocent, voor zijn ondersteuning tijdens het schrijven van dit vooronderzoek. Ook wil ik Dirk de Groot bedanken voor de begeleiding bij het kiezen voor dit onderwerp en het delen van zijn verkenningsrapport over verduurzaming in de landbouw-voedselketen. Daarnaast wil ik alle mensen die ik heb geïnterviewd bedanken voor hun medewerking en openheid tijdens de interviews.

Sander Burgstra

Dronten, 6 juni 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	5
Summary	6
1.0 Inleiding	7
1.1 Aanleiding en doel.....	8
1.2 Theoretisch kader.....	8
1.2.1 Begripsomschrijving duurzaamheid en duurzaamheid in de melkveehouderij.....	8
1.2.2 Duurzaamheid KPI's in de melkveehouderij.....	10
1.2.3 Visie stakeholders in de melkveehouderij.....	11
1.3 Probleemstelling.....	14
1.3.1 Doelgroep	14
1.3.2 Doelstelling.....	15
1.3.3 Hoofd- en deelvragen.....	15
2.0 Onderzoekopzet.....	16
2.1 Deelvraag 1: Huidige situatie duurzaamheidsrapportages	16
2.2 Deelvraag 2: De belangrijkste stakeholders in de melkveehouderijketen.....	16
2.3 Deelvraag 3: Belangen en behoeftes in beeld.....	16
2.4 Deelvraag 4: Verbeteringen voor de duurzaamheidsrapportage van de melkveehouderij	17
3.0 Resultaten.....	17
3.1 Huidige situatie duurzaamheidsrapportages	17
3.1.1 KringloopWijzer	17
3.1.2 Milieueffectrapportage	18
3.1.3 Duurzaamheid KPI's.....	18
3.1.4 Duurzame Zuivelketen.....	21
3.1.5 Storytelling door melkveehouders	22
3.2 De belangrijkste stakeholders in de melkveehouderijketen.....	23
3.3 Belangen en behoeftes in beeld.....	24
3.4 Verbeteringen voor de duurzaamheidsrapportage van de melkveehouderij.....	26
4.0 Discussie	29
4.1 Belangrijkste resultaten per deelvraag	29
4.2 Discussie onderzoek en resultaten.....	30
5.0 Conclusie en Aanbevelingen.....	31
5.1 Conclusie	31
5.2 Aanbevelingen.....	32
Bibliografie	33

Bijlage 1 Interviewvragen	35
Bijlage 2 Interview Daphne van der Zee, relatiemanager ABN AMRO.....	36
Bijlage 3 Interview Trees Rijpkema, Adviseur ING Bank	39
Bijlage 4 Interview Bert van den Berg, Manager veehouderij Dierenbescherming.....	41
Bijlage 5 Interview Dirk de Groot, Docent en specialist Aeres Hogeschool	44
Bijlage 6 Interview Jelmer van der Scheer, Melkveehouder	48
Bijlage 7 Interview ir. André van Straaten, Adviseur Ministerie LNV.....	50
Bijlage 8 interview Tjeerd de Groot, Kamerlid D66.....	52

Samenvatting

Het onderwerp van dit afstudeerwerkstuk is: 'Verslaggeving van duurzaamheidsprestaties in de melkveehouderij'. In dit afstudeerwerkstuk is er onderzocht wat de belangen en behoeftes zijn van de verschillende stakeholders in de melkveehouderijketen op het gebied van duurzaamheidsrapportages.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: 'Welke behoeftes en belangen zijn er aan duurzaamheidsverslaggeving door de melkveehouderij voor de relevante stakeholders in de keten?' Om antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag zijn er vier deelvragen opgesteld. Deze deelvragen zijn doormiddel van een literatuuronderzoek en het houden van interviews beantwoord. Er zijn acht stakeholders uit de keten geïnterviewd in een diepte-interview. Hier was veel ruimte voor eigen inbreng zodat de eigen mening van de geïnterviewden duidelijk naar voren kwam.

Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat er door de sector zelf al uitgebreid wordt gerapporteerd over duurzaamheid. De sector stelt zelf sectorrapportages op en de meeste zuivelverwerkers hebben duurzaamheidprogramma's waarin zij in samenwerking met melkveehouders rapporteren over de duurzaamheidsprestaties op melkveebedrijven. Daarnaast is er duidelijk geworden dat het Ministerie van LNV al een aantal jaar onderzoek doet naar duurzaamheidsverslaggeving in de land- en tuinbouwsector. De duurzaamheidsverslaggeving is volgens het ministerie een middel om het nieuwe kringlooplandbouwbeleid vorm te geven. Er zijn door het Ministerie in samenwerking met de sector al meerdere duurzaamheidsindicatoren ontwikkeld. Enkele voorbeelden zijn: stikstof efficiëntie, milieubelasting gewasbeschermingsmiddelen en gewasdiversiteit (kruidenrijk grasland).

Uit de gehouden interviews blijkt dat de geïnterviewden op een aantal punten op één lijn liggen. Zo geven alle respondenten aan het belangrijk te vinden dat er in de toekomst gerapporteerd gaat worden over het % eiwit van het voer dat boeren van hun eigen land halen. Daarnaast geven alle respondenten aan het belangrijk te vinden dat er meer over dierenwelzijn wordt gerapporteerd. Denk hierbij aan de levensduur van melkkoeien en weidegang. Het is opvallend dat de al ontwikkelde duurzaamheidsindicatoren door het ministerie ook terugkomen in de interviews. Dit geeft aan dat het ministerie duidelijk in beeld heeft wat de verschillende stakeholders in de keten belangrijk vinden op het gebied van duurzaamheid.

Alle geïnterviewden geven aan dat de 'story telling' naar de consument beter moet. De ontwikkelingen die nu plaats vinden zijn vooral gericht op de rapportage van technische cijfers. Deze cijfers zijn voor de consument vaak irrelevant of niet bruikbaar. Volgens een aantal geïnterviewden moet er daarom meer onderzoek worden gedaan naar de externe verslaggeving naar de maatschappij. Het doel van deze verslaggeving is om een transparant verhaal te vertellen aan de consument. Dit moet ervoor zorgen dat het begrip en de 'license to produce' onder de consument behouden blijft. Voor deze verslaggeving zijn andere indicatoren nodig dan die op dit moment worden ontwikkeld. Een aanbeveling en conclusie van dit onderzoek is dan ook dat er een apart onderzoek gedaan moet worden hoe de consument beter geïnformeerd kan worden. De huidige duurzaamheidsrapportages zijn zeer technische en uitgebreid, maar zijn niet altijd bruikbaar voor de 'story telling' aan de consument.

Summary

The subject of this thesis is: 'Reporting of sustainability performances in dairy farming'. In this thesis is investigated the interests and needs of the various stakeholders in the dairy farming chain in the field of sustainability performance.

The main question of this research is as follows: 'What are the needs and interests of sustainability reporting by dairy farming for the relevant stakeholders in the chain?' To answer this main question, four sub-questions have been drawn up. These sub-questions have been answered by means of a literature review and conducting interviews. Eight stakeholders from the chain were interviewed in an in-depth interview. There was room for personal input here so that the own opinion of the interviewees was clearly expressed.

The literature review has shown that sustainability is already extensively reported by the sector itself. The sector itself prepares sector reports and most dairy processors have sustainability programs in which they report on the sustainability performance on dairy farms in collaboration with dairy farmers. In addition, it has become clear that the Ministry of Agriculture has been conducting research into sustainability reporting in the agriculture and horticulture sector for several years. According to the Ministry, sustainability reporting is one way of shaping the new circular agriculture policy. Several sustainability indicators have already been developed by the Ministry in cooperation with the sector. Some examples are: nitrogen efficiency, environmental impact of crop protection products and crop diversity (herb-rich grassland).

The interviews conducted show that the interviewees are aligned on several points. For example, all respondents indicate that they think it is important to report on the % of protein that farmers grow on their own land. In addition, all respondents indicate that it is important that the reporting about animal welfare is increased. Think of the lifespan of dairy cows and grazing. It is striking that the sustainability indicators already developed by the Ministry are also reflected in the interviews. This indicates that the Ministry clearly has a clear picture of what the stakeholders in the chain consider important in the field of sustainability.

All interviewees indicate that the 'story telling' to the consumer should be better. The developments that are taking place now are mainly focused on the reporting of technical figures. These figures are often irrelevant or unusable for consumers. According to several interviewees, more research should therefore be done into external reporting to society. The purpose of this reporting is to tell a transparent story to the consumer. This should ensure that the understanding and the 'license to produce' among consumers is maintained. For this reporting, other indicators are needed than those currently being developed. A recommendation and conclusion of this study is therefore that a separate study should be carried out on how the consumer can be better informed. The current sustainability reports are technical and extensive but are not always usable for the 'story telling' to the consumer.

1.0 Inleiding

De melkveehouderijsector in Nederland ligt onder een vergrootglas. Neem bijvoorbeeld de stikstofcrisis of het weidevogelbeheer. Slechts twee onderwerpen van de lijst maatschappelijke vraagstukken waar de melkveehouderijsector mee wordt geconfronteerd. De toenemende maatschappelijke druk wordt door steeds meer melkveehouders als last gezien. Ook uitspraken van verschillende politieke partijen over de toekomst van de veehouderijsector zijn zeer actueel. Afgelopen verkiezingscampagne hebben meerdere politieke partijen het drastisch inkrimpen van de veestapel als oplossing aangedragen. Deze partijen vinden dit de beste oplossing om de stikstofcrisis te beëindigen en de natuur meer ruimte te geven. Het huidige kabinet werkt momenteel aan plannen om boerenbedrijven op te kopen. Hiermee moet de stikstof uitstoot worden verminderd.

Vanuit de melkveehouderijsector zelf klinkt steeds vaker het geluid dat het beleid buitenproportioneel zwaar is voor de sector. Daarnaast worden technische ontwikkelingen die bijvoorbeeld de stikstofemissie beperken niet of nauwelijks aangenomen als reductie maatregelen. Volgens de sector is dit echter de enige bewezen aanpak om de emissie van de sector terug te dringen. In de industrie- en mobiliteit sector is het wel toegestaan om doormiddel van innovatie de emissie te verkleinen. De melkveehouderijsector krijgt deze kans niet en moet verplicht krimpen. Innovatie is volgens de sector een goedkopere en doeltreffendere maatregel dan het uitkopen van melkveebedrijven. (Horst, 2022)

De werkwijze van de meeste Nederlandse boeren sluit slecht aan bij de wensen die leven in de samenleving. Boeren en burgers, politici en maatschappelijke organisaties, banken en marktpartijen zouden in een akkoord afspraken moeten maken: welk soort landbouw willen we en hoe organiseren we dat? (Hakkenes, 2018) Een eerste stap om de net genoemde betrokkenen dichter bij elkaar te laten komen is om de duurzaamheidsverslaggeving van de melkveehouder te optimaliseren. Om een beter beeld te krijgen van de duurzaamheidsprestaties in de melkveehouderij wordt er in dit onderzoek onderzocht welke duurzaamheidsprestaties belangrijk zijn voor de relevante stakeholders in de keten. De uitkomsten van dit onderzoek moeten melkveehouders en accountants helpen een beter beeld te schetsen voor alle verschillende stakeholders van de duurzaamheidsprestaties op hun bedrijf. Op deze manier kan de kloof tussen de boer, burger en andere betrokkenen wellicht worden verkleind. Daarnaast kan het er voor zorgen dat er meer begrip wordt gecreëerd bij de consument. Dat zal bijdragen om de 'license to produce' van de sector te behouden.

Alle stakeholders in de melkveehouderijketen staan er voor open om verandering in de keten door te voeren om de duurzaamheid van de sector te verbeteren. Elke partij heeft alleen andere belangen en verwachtingen van de duurzaamheid in de melkveehouderij. In dit onderzoek wordt er onderzocht welke behoefte er is aan duurzaamheidsprestaties in de verslaggeving van de melkveehouderij. Daarbij wordt gekeken naar de behoefte en bereidheid van melkveehouders, maar ook naar de behoefte van andere stakeholders in de keten. Denk hierbij aan overheidsinstellingen, zuivelverwerkers, banken en belangengroepen.

1.1 Aanleiding en doel

De aanleiding voor het schrijven van dit afstudeeronderzoek is de toenemende aandacht voor duurzaamheid in de landbouw en in dit onderzoek specifiek de melkveehouderijsector. Een veel gehoord geluid bij melkveehouders is dat zij te veel bezig zijn met randzaken in plaats van boer zijn. De toenemende regelgeving en maatschappelijke druk zijn daar belangrijke factoren in. Op dit moment zijn wet- en regelgeving over duurzaamheid en de toenemende maatregelen/controle-instrumenten van zuivelverwerkers de twee belangrijkste zaken waar de melkveehouder direct iets van merkt. Daarnaast is er een toenemende druk vanuit de maatschappij. De Nederlandse consument stelt hogere eisen aan producten op het gebied van bijvoorbeeld kwaliteit en dierenwelzijn. Deze vragen stelt melkveehouders voor uitdagingen om hun 'license to produce' te behouden bij de Nederlandse consument.

Het directe doel van dit onderzoek is om een duidelijk beeld te krijgen welke behoefte er is bij relevante stakeholders naar bepaalde duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij. Elke relevante stakeholder in de keten is anders betrokken bij de melkveehouderij en heeft dus een ander perspectief omtrent duurzaamheid. In dit onderzoek wordt er gekeken welke verschillende perspectieven er zijn en of die wellicht tot elkaar kunnen worden gebracht. Het gevolg hiervan is een aanpassing van de duurzaamheidsverslaggeving die aansluit bij de behoefte van de relevante stakeholders.

Naast het directe doel van dit onderzoek is er ook een indirect doel. Indirect kan dit onderzoek leiden tot het dichterbij elkaar brengen van boer, burger en andere betrokkenen in de melkveehouderijketen. Doormiddel van de aanpassingen in de duurzaamheidsverslaggeving kan een melkveehouder beter aantonen waar hij mee bezig is op het gebied van duurzaamheid. Dit kan helpen om de 'license to produce' bij de burger te behouden.

1.2 Theoretisch kader

In deze paragraaf van hoofdstuk 1 zal het theoretisch kader van dit onderzoek worden beschreven. Het theoretisch kader beschrijft wat er al bekend is over het onderwerp en wat nog niet. Door een breed theoretisch kader kan er in het uiteindelijke onderzoek gerichter onderzoek plaats vinden.

De informatie in het theoretisch kader is voornamelijk via literatuuronderzoek verzameld. Met de verzamelde informatie komt er een beter beeld van de huidige situatie omtrent duurzaamheid in de melkveehouderij. Allereerst is er gekeken wat duurzaamheid precies is en voornamelijk ook wat duurzaamheid in de melkveehouderij inhoudt. Ook staat er beschreven welke stakeholders er in dit onderzoek zijn betrokken. Bij de diverse stakeholders is onderzocht wat zijn/haar visie is op de verduurzaming van de melkveehouderij.

De onderwerpen die in het theoretisch kader worden besproken zijn als volgt:

- Wat is duurzaamheid en duurzaamheid in de melkveehouderij
- Duurzaamheid KPI's in de melkveehouderij
- Visie van relevante stakeholders in de melkveehouderij keten.

1.2.1 Begripsomschrijving duurzaamheid en duurzaamheid in de melkveehouderij

Duurzaamheid is een breed begrip en kan meerdere betekenissen hebben. Om duidelijk te krijgen wat het begrip duurzaamheid in dit onderzoek betekend is er gekeken naar verschillende literatuur bronnen. De schrijvers van het boek 'Natural Resource and environmental economics' beschrijven duurzaamheid als volgt:

- Een situatie is duurzaam als de consumptie niet daalt in de loop van de tijd
- Een situatie is duurzaam als de hulpbronnen zo worden beheerd dat de productie in de toekomst behouden blijft
- Een situatie is duurzaam als het natuurlijke kapitaal niet daalt door de jaren heen

- Een situatie is duurzaam als de ecosystemen tijd krijgen om voldoende te herstellen
- Een situatie is duurzaam als de hulpbronnen zodanig beheerd worden dat de opbrengst in de toekomst behouden blijft

(Perman, Ma, McGilvray, & Common, 2003)

Sinds 1 januari 2017 is door de zuivelsector de KringloopWijzer verplicht gesteld voor alle Nederlandse melkleveranciers. De zuivelsector wil met dit instrument de mineralenbenutting efficiënter maken. In samenwerking met Wageningen University & Research en verschillende advies- en belangenorganisaties hebben de toenmalige betrokken ministeries de basis van de KringloopWijzer ontwikkeld. Op 1 juli 2013 hebben onder andere LTO, NZO en andere belangenorganisaties een verklaring getekend om te gaan sturen op mineralenefficiëntie met behulp van de KringloopWijzer. (verantwoordeveehouderij, sd) Met de KringloopWijzer wordt er op bedrijfsniveau onder andere meer inzicht gegeven in diverse mineralen stromen van P(fosfor), C(koolstof) en N(stikstof). De zuivelsector gebruikt de KringloopWijzer om de sector te verduurzamen en hoopt hiermee ook in de toekomst een 'license to produce' te hebben bij de Nederlandse consument.

De toenemende aandacht voor duurzaamheid is ook duidelijk waar te nemen bij Friesland Campina, de grootste zuivelverwerker van Nederland. Deze zuivelverwerker besteedt veel aandacht aan duurzaamheid met behulp van het 'Focus planet', hun kwaliteits- en duurzaamheidsprogramma. In dit programma is er aandacht voor: hygiëne, kwaliteit, voedselveiligheid, dierenwelzijn, duurzame productie en weidegang. Dit programma is verplicht voor elke melkveehouder die is aangesloten bij Friesland Campina. Daarnaast hebben alle andere Nederlandse zuivelverwerkers ook een eigen duurzaamheidsprogramma. Deze programma's monitoren de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouders. Bij veel van deze programma's is er sprake van een beloning bij goede resultaten. Melkveehouders kunnen een bonus op hun melkprijs ontvangen bij goede prestaties bij deze duurzaamheidsprogramma. In de meeste gevallen geldt, hoe beter de prestaties, des te hoger de bonus op de melkprijs. In de tabel hieronder is een overzicht te zien van de duurzaamheidsprogramma's bij Nederlandse zuivelverwerkers.

Overzicht duurzaamheidsprogramma's bij Nederlandse zuivelverwerkers.

Zuivelverwerkers Nederland	KLW	Duurzaamheidsprogramma's	Bijzonderheden
Arla Foods B.V.	X	Arlagården®, Klimaatcheck	Grootste database ter wereld dierenwelzijn.
Ausnutria	X	COKZ en KKM eisen*	Enkele extra eisen, geen duurzaamheidsprogramma
Royal A-Ware	X	A-Ware Duurzaam	Puntensysteem voor premie melkveehouders
Royal Bel Leerdammer (Overgenomen door Lactalis)	X	MVO-programma	Keuzevrijheid voor melkveehouders
CONO Kaasmakers	X	Caring Dairy	Vooruitstrevend, 93% weidegang (82% gem.)
Coöperatie DOC Kaas U.A.	X	Milkmaster	Gebaseerd op doelen van de Duurzame Zuivelketen
Koninklijke Friesland Campina N.V.	X	Foqus Planet	Volledig eigen ontwikkeld duurzaamheidsprogramma
Zuivelfabriek De Graafstroom	X	COKZ en KKM eisen*	Op site niks te vinden over extra eisen, veel weidegang
Kaasmakerij Henri Willig	X	MVO-programma Milk & More	Geldt voor de hele organisatie. 100% weidegang
Hochwald Foods Nederland	X	QM-Milch, Duitse standaard eisen. Milch Plus programma	Veel aandacht voor kwaliteit melk.
Rouveen Kaasspecialisten	X	'Rouveen Gewoon Duurzaam'	Kaasmakerij belangrijk in het duurzaamheidsprogramma
Vreugdenhil Dairy Foods	X	Beloningssysteem doormiddel van punten	90% deelname onder melkveehouders

Tabel 1 Overzicht duurzaamheidsprogramma's Nederlandse zuivelverwerkers

*COKZ (Centraal Orgaan voor kwaliteitsaangelegenheden in de Zuivel) en KKM (Keten kwaliteit melk) zijn voor alle Nederlandse melkveehouders verplicht om melk te mogen produceren.

1.2.2 Duurzaamheid KPI's in de melkveehouderij

Eén manier om duurzaamheidprestaties te monitoren is doormiddel van Kritische prestatie indicatoren (KPI). Een Key performance indicator of Kritische prestatie indicatoren (KPI) zijn variabelen of maatstaven om prestaties van organisaties te analyseren. (Leansixsigmatool.nl, sd)

Na een verkennend literatuuronderzoek is er duidelijk geworden dat er door meerdere partijen al onderzoek is gedaan naar de ontwikkeling van duurzaamheid KPI's voor de melkveehouderij in Nederland. Onder andere: Rabobank, WUR, Friesland Campina en WWF hebben rapporten geschreven en onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van KPI's. In de meeste gevallen zijn de rapporten in samenwerking met meerdere organisaties geschreven. In veel rapporten zijn ook rapporten van het Louis Bolk Instituut gebruikt als bron. Het Louis Bolk instituut is een het kennisinstituut voor duurzame landbouw, voeding en gezondheid.

Er zijn een aantal criteria waaraan een KPI moet voldoen om het toepasbaar te maken voor de melkveehouderij. Deze criteria zijn belangrijk omdat de KPI's een basis kunnen vormen voor een verdienmodel en zodat de betrouwbaarheid van de KPI's gewaarborgd wordt.

- De KPI moet een duidelijke en aantoonbare relatie hebben met de duurzaamheidsprestaties van het melkveebedrijf.
 - De KPI moet meetbaar en bruikbaar zijn op alle melkveebedrijven. Intensieve of extensieve bedrijven. Gangbare of biologische bedrijven.
 - De KPI moet na het nemen van maatregelen op korte termijn een verandering laten zien in de duurzaamheidsprestaties van het melkveebedrijf.
 - De KPI sluit aan bij de bestaande meet- en controle-instrumenten.
 - De KPI moet makkelijk te gebruiken zijn.
- (Zanen, 2017)

In een onderzoek van Wageningen Livestock Research zijn er zes KPI's geselecteerd die op korte termijn implementeerbaar zijn. Ook zijn er nog vier andere KPI's geselecteerd die op middellange of lange termijn geïmplementeerd kunnen worden. Voor de implementatie van deze vier KPI's is nog meer onderzoek nodig om deze voldoende te kunnen ontwikkelen.

KPI's die op korte termijn implementeerbaar zijn (binnen 1 à 2 jaar):

- % grasland van de totale bedrijfsoppervlakte
- % blijvend grasland van de totale bedrijfsoppervlakte
- % toepassing groenbemester na teelt voedergras
- N-bodemoverschot per ha
- NH₃-emissie per ha
- % voereiwit van eigenbedrijf

KPI's die op langere termijn implementeerbaar zijn:

- Organische stofbalans bouwland/voedergrassen
- Grondbewerking bouwland/voedergrassen
- Milieubelasting per ha (grasbescherming)
- Gebruik van ontwormings- en vliegenbestrijdingsmiddelen.

(Zijlstra, et al., 2017)

Met de ontwikkelde KPI's kan een melkveehouder zijn verslaggeving uitbreiden. De KPI's zijn speciaal ontwikkeld om de duurzaamheidsprestaties van bedrijven te laten zien. Met het in beeld brengen van verschillende prestaties op het gebied van duurzaamheid kan elke melkveehouder zijn/haar bedrijf beter verantwoorden naar verschillende stakeholders. Elk van deze Stakeholders heeft verschillende belangen en behoeftes bij de informatie. Deze belangen en behoeftes zijn belangrijk om in kaart te brengen. Als er duidelijk in beeld is welke belangen en behoeftes er spelen kan er gericht informatie worden verzameld over duurzaamheidsprestaties op een melkveehouderij.

1.2.3 Visie stakeholders in de melkveehouderij

Een andere indirecte stakeholder in de melkveehouderijketen is de overheid. Alle melkveehouders krijgen te maken met de wet- en regelgeving die door de overheid wordt gemaakt.

In het Klimaatakkoord van Parijs is in 2015 afgesproken dat de opwarming van de aarde wordt beperkt tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk. Het streven is om de opwarming beperkt te houden tot anderhalve graad. Het kabinet heeft met het nationale Klimaatakkoord een centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met 49 % ten opzichte van 1990. (Klimaatakkoord, 2019) In het klimaatakkoord dat door de Nederlandse overheid is geschreven staan alle maatregelen beschreven die moeten bijdragen aan dat doel. In hoofdstuk C4 staan alle afspraken die zijn gemaakt met de landbouwsector. In de tabel hieronder zijn de maatregelen te zien die de (melk)veehouderij betreffen. De complete tabel is te zien in het klimaatakkoord.

Thema	Maatregelen	Beoogde emissiereductie (Mton CO ₂ -eq)	Financiering 2020-2030 (mln. €)
Veehouderij	Precisiebemesting Melkveehouderij Emissiearme melkvee- en varkensstallen Levensduurverlenging en selectie melkvee Geïntegreerde aanpak uitstoot methaan en ammoniak Onderzoek nitrificatierepressors Varkenshouderij duurzame stalsystemen Warme sanering varkenshouderij Kunstmestvervanging Kennis en ontwikkeling	1,2 – 2,7*	252
Veehouderij rondom Natura2000-gebieden	Maatregelen ter versterking van natuurwaarde in Natura2000-gebieden Maatregelen voor de veehouderijsector		100
Veenweidegebieden	Impuls aanpak veeweiden Pilots en demo's Uitrol maatregelen Maatregelen (agrarische) natuur Ontwikkelen verdienmodellen	1,0	276

Tabel 2 Overzicht maatregelen, emissiereductie en financiering (Klimaatakkoord, 2019)

* Waarvan tenminste 1 Mton CO₂-eq aan emissiereductie methaan (in overeenstemming met regeerakkoord).

Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) heeft een uitgebreide analyse geschreven over landbouw- en voedselbeleid. Deze analyse is gemaakt voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021. De kennis van dit rapport is gebruikt door politieke partijen om hun verkiezingsprogramma omtrent landbouw te formuleren. Het rapport is opgebouwd uit vier kernthema's: gezond en duurzaam voedsel, het sluiten van kringlopen, landbouw en natuur in balans en een duurzaam verdienvermogen van de landbouw. Het rapport beschrijft alle mogelijke perspectieven rond deze thema's en is dus geen uitgestippeld beleid voor de komende jaren. In totaal zijn er 27 mogelijke maatregelen beschreven die moeten bijdragen aan het verbeteren van de eerdergenoemde thema's. (Planbureau voor de leefomgeving, 2020)

Van de 27 maatregelen zijn er een aantal die goed aansluiten bij het begrip duurzaamheid op een melkveebedrijf. Van de 27 maatregelen staan er 11 maatregelen beschreven in de tabel hieronder. Deze 11 maatregelen zijn wellicht relevant voor het onderzoek in dit verslag.

Maatregel	Omschrijving
1.4	Afgeven van algemeenverbindendverklaringen (AVV) om duurzame productie te stimuleren.
2.1	Subsidies voor onderzoek naar verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem.
2.2	Hoogwaardige mestverwerkingsproducten als kunstmestvervanger
2.3	Krimp van de veestapel via opkoopregelingen
2.4	Heffingen op kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen
2.5	Aanvullende verplichte maatregelen om de emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar oppervlaktewater te verminderen
2.6	Verhandelbare stikstofrechten met dalend plafond
3.2	Vergroten van relatieve budget voor eco-regelingen in de eerste pijler van het GLB om publieke diensten te stimuleren
4.1	Communicatiecampagne ter versterking van de boer-burgerrelatie
4.6	Wegnemen van barrières voor innovatieve productiemethoden
4.7	Importbeperking van buitenlandse producten geproduceerd met lagere duurzaamheidsstandaarden

Tabel 3 Overzicht beleidsmaatregelen PBL (Planbureau voor de leefomgeving, 2020)

De visie van de banken in Nederland, specifiek de Rabobank, is terug te vinden in visie rapporten van de banken. In de visie van de Rabobank zijn meerdere zaken terug te vinden die aansluiten bij dit onderzoek. Ten eerste verwacht de Rabobank dat consumenten in eerste instantie op zoek zijn naar een goede prijs/kwaliteitverhouding. Maar als de beleving, smaak of het verhaal bij het product goed is zijn mensen ook bereid een hogere prijs te betalen. Daarnaast verwacht de Rabobank dat er een grotere transparantie in veel ketens nodig is. De herkomst en manier van produceren zijn onderdeel van de waarde propositie van het product. (Rabobank)

Bij de ABN AMRO bank is 'True Pricing' de stip aan de horizon. Extra inspanningen op het gebied van duurzaamheid moeten op eerlijke wijze worden betaald aan de producent. Echter verwacht de ABN AMRO dat dit nog niet zo makkelijk is, in een productiewereld waarbij alles is gericht op prijs. Maar de toenemende behoefte aan duurzaamheid labels geeft wel aan dat er een omslag gaande is beweerd de ABN AMRO. (Berntsen, 2021)

1.3 Probleemstelling

In de wereld van de financiële dienstverlening is er steeds meer vraag naar inzicht in duurzaamheidsprestaties van bedrijven. Deze informatie is belangrijk voor beleggers zodat zij een keuze kunnen maken over de duurzaamheid van hun investering. Vanuit de EU wordt er gewerkt aan een EU-taxonomie. Deze taxonomie geeft aan hoe duurzaam de activiteiten van bedrijven zijn. De EU is ook van plan om deze taxonomie in te voeren in de land- en tuinbouw. In de beginfase zal dit bestaan uit een beschrijving van duurzame landbouwpraktijken. In de toekomst zullen ondernemers duurzaamheidsprestaties moeten kunnen aantonen. De EU verwacht dat de taxonomie de standaard wordt om financiering voor bedrijven te krijgen. Voor Nederlandse agrarische ondernemers betekent dit dat zij vaker en beter moeten kunnen rapporteren over duurzaamheid om financiering of samenwerkingen te bewerkstelligen. (Rabobank, 2020)

Ook binnen de regelgeving is er sprake van sturing, waarbij nadrukkelijk wordt beoordeeld of je in aanmerking komt voor bepaalde subsidies, kunt opteren voor fiscaalvriendelijke regelingen en/of voordelig een financiering aan kunt trekken. (Alfa accountants en adviseurs, 2018)

In de toekomst zal de duurzaamheidsverslaggeving van melkveebedrijven uitbreiden en aanpassen op de behoeftes en belangen van de relevante stakeholders. Het is van belang om in kaart te brengen wat de belangen en behoeftes zijn van de relevante stakeholders op het gebied van duurzaamheidsprestaties. Zodra deze belangen en behoeftes duidelijk zijn kunnen melkveehouders in samenwerking met hun accountants en adviseurs een duurzaamheidsverslag uitbrengen dat aansluit bij de belangen en behoeftes van de relevante stakeholders.

Een ander probleem waar de melkveehouderijsector voor staat is de toenemende maatschappelijke druk. Om de 'license to produce' van de consument te behouden. De Rabobank beschrijft deze ontwikkeling als een van de belangrijkste thema's voor de nationale en internationale land- en tuinbouw. Een citaat uit het Rapport van de Rabobank geeft samenvattend aan wat deze ontwikkeling inhoudt: "Volledige transparantie in de keten van productsamenstelling (op nutriëntniveau) en herkomst tot klimaatimpact wordt een vereiste." (Rabobank, 2020)

In deze studie die de Rabobank heeft gepubliceerd zijn er acht veranderdrijvers uitgewerkt waarvan de Rabobank verwacht dat deze invloed hebben op de nationale en internationale land- en tuinbouw.

1.3.1 Doelgroep

De belangrijkste doelgroep van dit onderzoek zijn melkveehouders. De uitkomsten van dit onderzoek en het uiteindelijke advies is namelijk van toepassing op de verslaggeving van een melkveebedrijf. Daarnaast worden er verschillende stakeholders geïnterviewd die niet direct belang hebben bij dit onderzoek, maar wel naar de duurzaamheidsverslaggeving van een melkveebedrijf. De indirecte doelstelling van dit onderzoek is om de duurzaamheidsverslaggeving van een melkveehouder te optimaliseren aan de behoeftes en belangen van de relevante stakeholders.

Stakeholders in de melkveehouderij keten:

- Melkveehouders
- Zuivelverwerkers
- Ministerie van landbouw, natuur en voedselveiligheid
- Overige overheidsinstellingen
- Veevoer leveranciers
- Accountantsbureaus
- Waterschap
- Banken

- Onderwijs- Onderzoeksinstituten zoals WUR
- Nederlandse consument
- Supermarktketens
- Belangengroepen

1.3.2 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is om een duidelijk beeld te krijgen welke behoeftes en belangen er zijn bij relevante stakeholders naar duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij. Als deze doelstelling gehaald is kan de melkveehouder met zijn accountant/adviseur aan de hand van de resultaten in dit onderzoek de duurzaamheidsverslaggeving naar behoefte invullen voor haar stakeholders. Om de doelstelling van dit onderzoek te halen is er een hoofdvraag geformuleerd: *Welke behoeftes en belangen zijn er aan duurzaamheidsverslaggeving door de melkveehouderij voor de relevante stakeholders in de keten?*

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden en de doelstelling te halen zijn er deelvragen opgesteld die helpen met het beantwoorden van de hoofdvraag. Deze deelvragen worden in de volgende paragraaf beschreven. Het antwoord van deze deelvragen is op verschillende manieren verkregen. Bij dit onderzoek is literatuuronderzoek en de interviews met stakeholders de voornaamste manier van onderzoek.

1.3.3 Hoofd- en deelvragen

In deze paragraaf zullen de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek worden geïntroduceerd. Er zal kort worden beschreven hoe de deelvragen antwoord geven op de hoofdvraag van dit onderzoek.

Hoofdvraag: Welke behoeftes en belangen zijn er aan duurzaamheidsverslaggeving door de melkveehouderij voor de relevante stakeholders in de keten?

Met de uitkomsten van deze hoofdvraag is er op meerdere vragen antwoord gegeven. Ten eerste is er in kaart gebracht welke stakeholders relevant zijn voor de melkveehouderijketen. Deze vraag is beantwoord met de tweede deelvraag. Nadat de relevante stakeholders in beeld waren gebracht is er gekeken wat voor elk van deze stakeholders relevant is op het gebied van duurzaamheid. Alle stakeholders zijn op een andere manier met de melkveehouderij verbonden en hebben andere behoeftes. Uiteindelijk is er duidelijk geworden welke duurzaamheidsprestaties belangrijk zijn voor alle relevante stakeholders in de keten. Deze informatie helpt ook bij het beantwoorden van de laatste deelvraag en een eventueel vervolg van dit onderzoek.

Deelvragen:

1. Op welke manier wordt er momenteel gerapporteerd over de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouderij?
2. Welke relevante stakeholders in de melkveehouderijketen hebben behoefte aan de duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij?
3. Welke duurzaamheidsaspecten zijn van belang voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten?
4. Welke aanpassingen in de verslaggeving van de melkveehouderij zijn er nodig om relevante stakeholders beter te kunnen informeren over duurzaamheidsprestaties?

2.0 Onderzoeksopzet

Om een antwoord op de hoofdvraag te krijgen zijn er vier deelvragen opgesteld. Om deze deelvragen te beantwoorden is er onderzoek nodig. In dit hoofdstuk staat de onderzoeksopzet per deelvraag beschreven die antwoord moet geven op de deelvragen. In de volgende paragraaf staat per deelvraag beschreven hoe er een antwoord komt op de vier deelvragen.

2.1 Deelvraag 1: Huidige situatie duurzaamheidsrapportages

Deelvraag 1: ‘Op welke manier wordt er momenteel gerapporteerd over de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouderij?’

Het antwoord op deze deelvraag geeft een duidelijk beeld wat er op dit moment aan duurzaamheidsverslaggeving wordt gedaan in de melkveehouderij. Met het antwoord op de hoofdvraag kunnen concrete aanpassingen worden geadviseerd op de huidige verslaggeving. Daarom is het belangrijk om goed in beeld te krijgen hoe de huidige verslaggeving er uit ziet.

Om een antwoord te krijgen op de eerste deelvraag is er een literatuuronderzoek uitgevoerd. Een deel van dit onderzoek is in het vooronderzoek gedaan. Dit onderzoek was voornamelijk een breed onderzoek naar alle duurzaamheidsaspecten op een melkveebedrijf. Hiervoor zijn meerdere bronnen geraadpleegd namelijk: LTO, Rabobank, Louis Bolk instituut, Wageningen Livestock Research, PBL en het Klimaatakkoord.

2.2 Deelvraag 2: De belangrijkste stakeholders in de melkveehouderijketen

Deelvraag 2: ‘Wat zijn de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten die behoefte hebben aan de duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij?’

Om een antwoord te krijgen op de tweede deelvraag is ervoor gekozen om literatuuronderzoek te doen. Er kan duidelijk in beeld worden gebracht wat alle stakeholders in de melkveehouderijketen zijn. Tijdens het onderzoek is bepaald welke stakeholders het meest relevant zijn voor de melkveehouderij.

2.3 Deelvraag 3: Belangen en behoeftes in beeld

Deelvraag 3: ‘Welke duurzaamheidsaspecten zijn van belang voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten?’

Om een antwoord te krijgen om de derde deelvraag is ervoor gekozen om interviews af te nemen bij de relevante stakeholders. De keuze welke stakeholders er zijn geïnterviewd is gemaakt met het antwoord op de tweede deelvraag. Alle interviews zijn diepte-interviews. Er is sprake van een semigestructureerd interview waarbij de interviewer het gesprek probeert te leiden aan de hand van een aantal vragen. Buiten deze vragen om is er ruimte om door te vragen om de juiste informatie te achterhalen. Door de grote diversiteit in de geïnterviewde personen is een standaard vragenlijst niet praktisch bij het houden van deze interviews.

Stakeholder	Aantal interviews
Melkveehouders	1
Banken	2
Accountants/adviseurs/specialisten	1
Politiek of overheid	1
Belangengroepen	1

2.4 Deelvraag 4: Verbeteringen voor de duurzaamheidsrapportage van de melkveehouderij

Deelvraag 4: ‘Welke aanpassingen in de verslaggeving van de melkveehouderij zijn er nodig om relevante stakeholders beter te kunnen informeren over duurzaamheidsprestaties?’

Om een antwoord te krijgen op de vierde deelvraag zijn ook de antwoorden van de andere deelvragen nodig. Deze deelvraag helpt voornamelijk om het vervolg van dit onderzoek op weg te helpen. Eerder is in kaart gebracht welke behoefte er is bij de relevante stakeholders. Deze vraag is het vervolg om ook daadwerkelijk in die behoefte te voorzien. Het antwoord geeft handvatten voor melkveehouders accountants/adviseurs om de duurzaamheidsverslaggeving aan te passen aan de behoefte van de maatschappij en relevante stakeholders.

3.0 Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek worden beschreven. Per deelvraag zal worden beschreven welke resultaten er zijn en wat dit betekent.

3.1 Huidige situatie duurzaamheidsrapportages

‘Op welke manier wordt er momenteel gerapporteerd over de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouderij?’

Om een antwoord te krijgen op de eerste deelvraag is er in het vooronderzoek al gekeken naar meerdere vormen van duurzaamheidsrapportage in de melkveehouderij. De eerste en meest ontwikkelde vorm van duurzaamheidsrapportage gebeurt door de zuivelverwerkers in samenwerking met de melkveehouders. De duurzaamheidsprogramma's van de zuivelverwerkers in Nederland zijn al meerdere jaren actief en voorzien al meerdere stakeholders van informatie. Uit onderzoek onder alle Nederlandse zuivelverwerkers is gebleken dat ze allemaal eisen stellen aan hun leveranciers op het gebied van duurzaamheid, de een meer dan de ander. Door de (meestal) verplichte deelname van leveranciers aan de duurzaamheidsprogramma's zijn de cijfers betrouwbaar te noemen. De duurzaamheidsprogramma's zijn voor veel zuivelverwerkers ook de basis van melkprijsbonussen. Dit geeft aan dat dergelijke programma's voor melkveehouders ook financieel positief kunnen bijdragen. Daarnaast is het voor de zuivelverwerker, melkveehouder en de consument waardevolle stroom van informatie.

3.1.1 KringloopWijzer

De KringloopWijzer is sinds 1 januari 2017 verplicht voor alle Nederlandse melkleveranciers. De KringloopWijzer is vaak een onderdeel van het complete duurzaamheidsprogramma bij de Nederlandse zuivelverwerkers. De KringloopWijzer richt zich vooral op cijfers en technische kengetallen over de bedrijfsvoering van een melkveehouderij. De overheid gebruikt de KringloopWijzer steeds vaker als controle-instrument. In de toekomst zal de KringloopWijzer steeds vaker de basis vormen voor beslissingen van beleidsmakers, adviseurs en melkveehouders zelf.

Jaap Gielen (specialist melkveehouderij bij Countus accountants + adviseurs) schrijft in een nieuwsbrief van Koeien & Kansen het volgende: “Met de KringloopWijzer staan we aan de vooravond van de volgende stap naar een integraal managements- en verantwoordingsinstrument voor de bedrijfsvoering en bedrijfsontwikkeling voor alle melkveebedrijven”. (Koeien & Kansen, 2017)

3.1.2 Milieueffectrapportage

Bij de aanvraag en bouw van nieuwe stallen met 200 of meer stuks melk- en kalfkoeien is er sprake van een milieueffectrapportage (MER) beoordelingsplicht. In deze MER-beoordeling wordt er door een agrarisch adviseur een overzicht gemaakt van alle effecten van de nieuwbouw op het milieu en de omgeving. Aan de hand van deze MER-beoordeling zal er door een ambtenaar van de desbetreffende gemeente gekeken worden of er daadwerkelijk een MER moet worden uitgevoerd. Voor de bouw van een melkveestal is dit in slechts één tot twee procent van alle aanvragen het geval. Het uitvoeren van de MER-beoordeling door een agrarisch adviseur kost ongeveer 1.500 euro. (Buning, 2010)

De MER-beoordeling geeft een overzicht van eisen op het gebied van milieu en omgeving die door de overheid worden gesteld. De MER-beoordelingen zijn ook een vorm van duurzaamheidsrapportage, voordat er daadwerkelijk koeien worden gemolken is er gekeken naar de bedrijfsvoering van een melkveebedrijf op het gebied van milieu en omgeving. In de onderstaande tabel een overzicht van alle beoordelingspunten met een extra beschrijving.

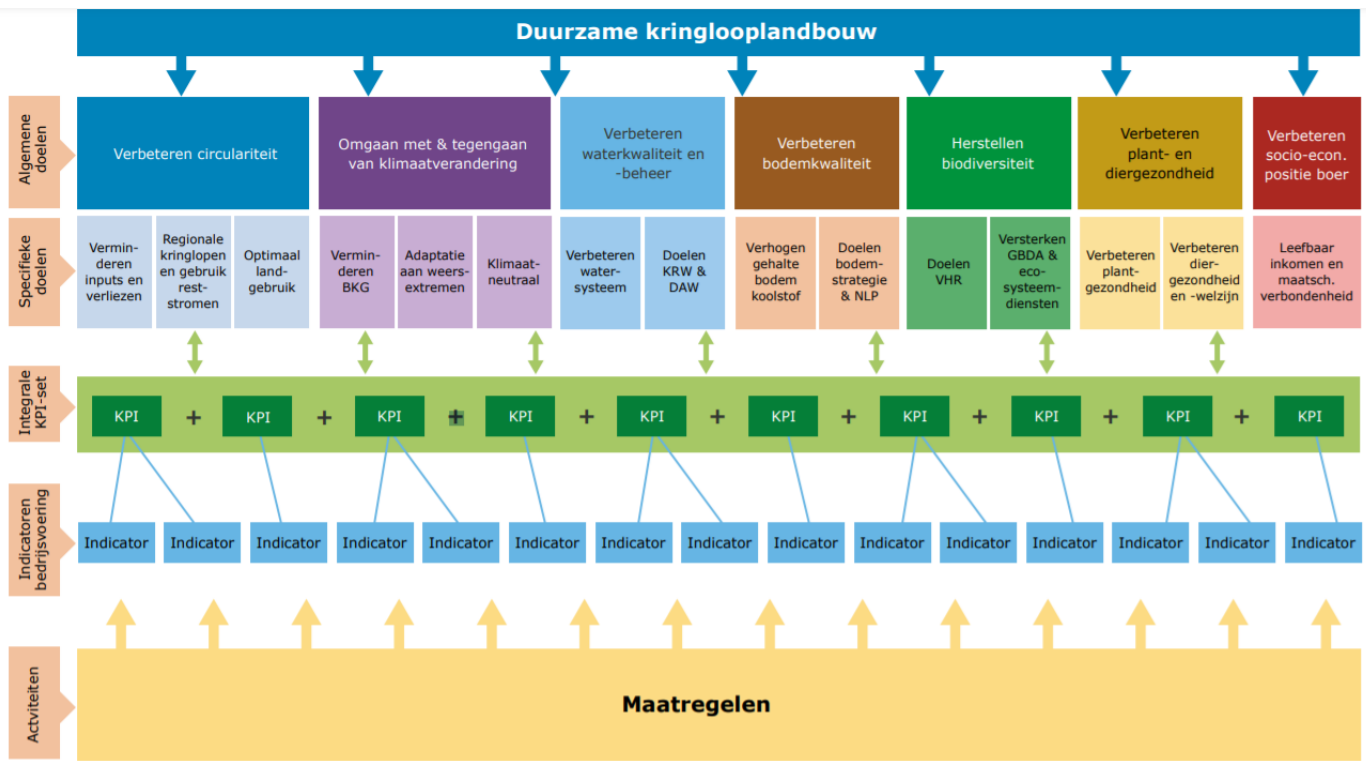
Beoordelingspunt	Extra beschrijving
Aantal dieren en diercategorie	Melkkoeien, Jongvee
Totaal aantal dieren in directe omgeving (1000 meter)	Totaal aantal dieren op veehouderijbedrijven in de omgeving
Geurhinder	Regeling geurhinder, geurverordening, geurgevoelige objecten in omgeving
Directe ammoniakschade	Wet ammoniak en veehouderij (Wav), Natuurbeschermingswet 1998
Luchtkwaliteit (fijnstof)	Wet milieubeheer, Regeling NIBM
Bodem en water	Mestproductie en afzet, regenwatermanagement
Geluid	Transportbewegingen, tijden van activiteiten op het bedrijf
Energieverbruik	Energiebesparingsmaatregelen, isolatie, groene energie
Afvalstoffen	Afvalwateropvang, Mestopslag, kadavers
Risico's en veiligheid	Stroomuitval, Dierziektes, brandveiligheid
Inventarisatie gevolgen voor Natura 2000 gebieden	Overzicht + afstanden, AAgro-Stacksberekening, Aeriusberekening, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)

Tabel 4 Overzicht MER-beoordelingspunten (Rombou, 2014)

3.1.3 Duurzaamheid KPI's

De laatste jaren zijn er veel onderzoeken en verkenningen uitgevoerd op het gebied van duurzaamheid KPI's in de landbouw. De overheid stuurt in haar nieuwe landbouwbeleid op een betere kringloop in de landbouw. Uit onderzoek van de Wageningen Universiteit blijkt dat het inzichtelijk en meetbaar maken van de duurzaamheidsprestaties van landbouwbedrijven essentieel is om de doelen te halen. Het gevaar van duurzaamheid KPI's is dat de KPI's afzonderlijk sturen op verschillende gebieden. Soms ontbreekt hierdoor de samenhang en daardoor de haalbaarheid van de doelen. In hoofdstuk 1.2.2. zijn staat beschreven waar een KPI moet voldoen om het toepasbaar te maken voor de melkveehouderij. Deze criteria zijn belangrijk omdat de KPI's een basis kunnen vormen voor een verdienmodel en zodat de betrouwbaarheid van de KPI's gewaarborgd wordt. (Doorn, et al., 2021)

Het ministerie van LNV heeft ook laten onderzoeken wat de verwachte toepassing van de KPI-systematiek gaat worden. De toepasbaarheid en het gebruik van KPI's is schematisch weergegeven in de onderstaande afbeelding.

Figuur 2: Conceptueel kader KPI-K-systematiek: samenhang algemene en specifieke doelen, KPI's en maatregelen.
BKG= broeikasgassen, KRW= kader richtlijn water, DAW= deltaplan agrarisch waterbeheer,

Figuur 1 Schematische weergave kringlooplandbouwbeleid (Doorn, et al., 2021)

Primair zijn de KPI's bedoeld als dashboard voor melkveehouders. Het biedt de boer zelf inzicht in de voortgang van zijn prestaties. Dit wordt in de toekomst van belang om te monitoren of de ondernemer aan de nieuw te formuleren doelen te voldoet. Daarnaast zullen de KPI's in de toekomst gebruikt worden om prestaties te waarderen en belonen. Verschillende partijen, zoals afnemers, overheden en financiers kunnen de systematiek gebruiken. Bijvoorbeeld voor het organiseren van financiële stimulansen, ontheffingen en vergunningsvoorwaarden.

Het ministerie van LNV heeft de afgelopen jaren meerdere onderzoeken laten doen naar de ontwikkeling van KPI's in de landbouw. In het laatste rapport van de WUR, gepubliceerd in Juni 2021, zijn er KPI's beschreven die mogelijk in de toekomst gebruikt gaan worden. In de onderstaande tabel is een overzicht te zien van deze KPI's.

KPI	Doel	Omschrijving / hoe te meten?
Stikstof efficiëntie	Verbeteren circulariteit	Totale afvoer van N met afstandscriterium gedeeld door externe input (krachtvoer/kunstmest)
Ammoniakuitstoot	Verminderen emissies	Ammoniakemissie als totale emissie van ammoniak (NH ₃) per hectare (kg NH ₃ /ha)
Fosfaat overschot	Verminderen emissies Herstellen biodiversiteit	Aanvoer P – afvoer P
Aandeel voedsel gewassen in bouwplan	Verbeteren circulariteit	% voedselgewassen in bouwplan per kalenderjaar
Broeikasgasemissie/Carbon Footprint	Verminderen broeikasgassen	Uitstoot CO ₂ equivalenten/ha (via KringloopWijzer of CoolFarmtool)
Milieubelasting gewasbeschermingsmiddelen	Vermindering emissies, verbeteren waterkwaliteit, Herstellen biodiversiteit	Milieubelastingspunten/aandeel glycofosfaat (via CoolFarmtool)
Organische stof balans	Verbeteren bodemkwaliteit	Aanvoer van organische stof (incl. gewasresten) minus afbraak
Gewasdiversiteit (kruidenrijk grasland)	Herstellen biodiversiteit	Index gewasdiversiteit/% kruidenrijk grasland vastgelegd in contracten – geregistreerd
Aandeel gereduceerde grondbewerking (incl. blijvend grasland)	Verbeteren bodemkwaliteit	% grond van NKG of met andere vorm van gereduceerde grond bewerking/% blijvend grasland van de totale bedrijfsoppervlakte
Aandeel natuur- en landschapsbeheer	Herstellen biodiversiteit	% agrarisch natuurbeheer vastgelegd in contracten
Aandeel groenblauwe dooradering	Herstellen biodiversiteit	% groen-blauwe dooradering
Weidegang / vrije uitloop	Dierenwelzijn	Aantal dagen per jaar weidegang
Beter leven Sterrensysteem	Dierenwelzijn	Volgens sterrensysteem dierenbescherming

Tabel 5 Overzicht van mogelijke KPI's (Doorn, et al., 2021)

3.1.4 Duurzame Zuivelketen

Zuivelondernemingen en melkveehouders streven via de Duurzame Zuivelketen naar een toekomstbestendige zuivelsector. De Duurzame Zuivelketen is een samenwerking tussen zuivelondernemingen, melkveehouders en belangengroepen. De samenwerking brengt tweemaal per jaar een sectorrapportage uit over de voortgang van de gestelde doelen op het gebied van onder andere duurzaamheid. In de sectorrapportages wordt gebruik gemaakt van indicatoren om de voortgang te monitoren. In feite is deze sectorrapportage een duurzaamheidsverslag van de gehele Nederlandse melkveehouderij sector.

Er wordt voornamelijk gebruik gemaakt van kwantitatieve data en cijfers van de melkveehoudersector. Hierdoor ontstaan er indicatoren die veel technische cijfers opleveren. Daarnaast laten ze hiermee zien hoe de sector ervoor staat op bijvoorbeeld het gebied van emissies, levensduur en grondstoffen gebruik. In de sectorrapportage wordt per indicator een doel gesteld. In de overzichtstabellen is dan te zien of deze doelen zijn gehaald.

Bij het lezen van de sectorrapportage valt op dat de sector zelf uitgebreid rapporteert over allerlei zaken. Daarbij is duidelijk te zien dat er eigen doelen worden opgesteld voor alle indicatoren die Enkele voorbeelden van indicatoren uit de sectorrapportages zijn te zien in de onderstaande tabel.

Thema	Indicator
Broeikasgassen, Klimaat neutrale groei	Emissie zuivelketen (Mton CO ₂)
Duurzame energie	Productie duurzame energie (% van consumptie)
Antibiotica	Aandeel bedrijven onder de SDa-actiewaarde
Levensduur	Leeftijd bij afvoer melkkoeien
Weidegang	Aandeel bedrijven met weidegang (%)
Soja	Aandeel gevoerde soja duurzaam ingekocht (%)

Tabel 6 Overzicht indicatoren Duurzame Zuivelketen (Doornewaard, Hoogeveen, Jager, Reijs, & Beldman, 2020)

3.1.5 Storytelling door melkveehouders

Er zijn talloze voorbeelden van melkveebedrijven die doormiddel van storytelling hun product willen verkopen of hun verhaal willen vertellen aan de consument. Melkveebedrijven die met storytelling bezig zijn hebben vaak een eigen afzetmogelijkheid, zoals een boerderijwinkel. Ook zijn er bedrijven die aan storytelling doen omdat zij het belangrijk vinden om het verhaal van de boer te vertellen aan de consument. Het doel van storytelling de melkveehouderij is om de burger te laten zien wat er allemaal gedaan wordt op het gebied van duurzaamheid. Het gevolg hiervan is dat er meer begrip bij consumenten gecreëerd kan worden. Hierdoor blijft er een 'license to produce' voor de melkveehouderijsector.

Storytelling is een vorm van rapportage die meestal direct gericht is op de consument. De consument is vaak minder geïnteresseerd in technische cijfers van een melkveebedrijf.

1. Maak het persoonlijk

Persoonlijke verhalen helpen mensen of zich er mee verbonden te voelen. Vertel verhalen over persoonlijke ervaringen of historische gebeurtenissen. Hierdoor kunnen mensen zich verplaatsen in jouw verhaal. Vertel bijvoorbeeld over uitdagingen waar het bedrijf tegen aan loopt, maar bijvoorbeeld ook over mooie gebeurtenissen.

2. Stel je op als expert, maar met een informele toon

Mensen leren graag van experts, dit geeft hen een vertrouwd gevoel. Mensen zijn van nature namelijk leergierig. Zoek wel de juiste balans tussen formeel en informeel, vermijd bijvoorbeeld te veel jargon. Gebruik je kennis en kunde om het verhaal van uw product of bedrijf te vertellen. Zolang de inhoud feitelijk juist is, kan de vorm van het verhaal speels en informeel zijn. Kijk ook goed naar welke doelgroep je wil bereiken.

3. Illustreer je verhaal

Met foto's en filmpjes kan je de sector nog mooier in beeld brengen. Ondersteun bijvoorbeeld je verhaal op facebook met een aantal foto's. Het verhaal wordt hierdoor makkelijker te volgen. Denk er wel aan om goede kwaliteit foto's te gebruiken.

Er zijn ook voorbeelden van storytelling doormiddel van filmpjes. In de landbouwsector heb je bijvoorbeeld al meerdere 'boeren vloggers'. Dit zijn boeren die hun dagelijkse werkzaamheden filmen en dit delen op YouTube.

Enkele voorbeelden:

- Jilles Boer, akkerbouwer
<https://www.youtube.com/channel/UCZdAJQWIhuLkAx0VZ2mMaFg>
- Boer Gerrit, melkveehouder
<https://www.youtube.com/channel/UCu6ltVay2rBur1MrQSP42YQ>
- Alex the Dutch Dairyfarmer
<https://www.youtube.com/c/AlextheDutchDairyfarmer>

4. Vormgeving en structuur

Let bij de vormgeving op de structuur van je verhaal en probeer daar een vast model van te maken. Door een eenduidige structuur aan te houden voelt het voor vaste lezers vertrouwd.

3.2 De belangrijkste stakeholders in de melkveehouderijketen

‘Wat zijn de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten die behoefte hebben aan de duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij?’

Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag is een literatuuronderzoek uitgevoerd. In dit onderzoek zijn er verschillende literatuur bronnen raad gepleegd die onderzoek hebben gedaan naar duurzaamheid in de melkveehouderijsector. In veel van deze onderzoeken spreekt men over duurzaamheid KPI's en het doel daarvan. Een overeenkomend beeld is dat er eerst een doel en verwachting wordt opgesteld. Bij de formulering van deze doelen en verwachtingen zijn vaak de verschillende stakeholders beschreven. Door deze onderzoeksrapporten kan goed in beeld worden gebracht welke stakeholders belangrijk zijn volgens de onderzoekers en onderzoeksinstellingen.

In een onderzoeksrapport van de Wageningen universiteit, genaamd ‘Building Farm-level Sustainability Programmes in Agribusiness’ is er een 5 stappen model ontwikkeld. Dit model moet Agri- en Food bedrijven helpen bij het ontwikkelen van duurzaamheid KPI's en doelen.

Een aantal drijfveren voor verduurzaming zijn: intrinsieke motivatie, marktkansen, externe druk van Ngo's, externe druk van maatschappij en politiek. (Reijs, Beldman, Zijlstra, Vrolijk, & Hoes). Aan de hand van deze drijfveren zijn een aantal dingen te concluderen. Ten eerste valt te concluderen dat er voor een melkveehouder vaak meerdere dingen zorgen voor verandering in de bedrijfsvoering. Deze drijfveren zijn ook te koppelen aan een aantal stakeholders. In de onderstaande tabel zijn de drijfveren beschreven met daarbij de bijbehorende stakeholders.

Drijfveer	Bijpassende stakeholder
Marktkansen	Zuivelverwerker, supermarktketen
Externe druk van Ngo's	Dierenbescherming, WakkerDier, etc.
Externe druk maatschappij	Consumenten, supermarkten
Externe druk politiek	Politieke partijen, adviesbureaus van de overheid

Tabel 7 Overzicht stakeholders bij motieven

Een andere belangrijke stakeholder zijn de banken. De Rabobank staat in Nederland bekend als de bank voor de boeren. Van oorsprong zijn veel boeren aangesloten bij de Rabobank, daardoor voelt de Rabobank zich sterk verbonden met de sector. Regelmatig brengt de Rabobank toekomstvisies en sectorrapportages uit. In één van de recente gepubliceerde stukken, genaamd ‘Toekomstbestendige land- en tuinbouw in 2030’ wordt er een toekomstvisie beschreven voor de hele landbouwsector in Nederland. In deze visie wordt eerst in kaart gebracht hoe de Nederlandse land- en tuinbouwsector er uit ziet. Daarin wordt ook beschreven welke stakeholders er zijn voor de land- en tuinbouwsector.

De Rabobank ziet zichzelf als belangrijke stakeholder in de land- en tuinbouwsector. Daaruit kan ook geconcludeerd worden dat alle andere banken met belangen in de land- en tuinbouwsector stakeholders zijn in de keten. Daarnaast wordt de overheid genoemd als één van de belangrijkste stakeholders voor agrarisch ondernemers. De overheid zal een beleid gaan uitstippelen om alle uitdagingen die nu op tafel liggen op te lossen. De Rabobank verwacht dat dit in samenspraak gaat met alle stakeholders van de land- en tuinbouwsector. Een andere stakeholder die niet kan ontbreken volgens de Rabobank zijn belangengroepen. Denk aan de Dierenbescherming, LTO, WNF, etc. Deze groepen vertegenwoordigen alle mensen die zich betrokken voelen bij de sector en de problemen die moeten worden opgelost. Door de Rabobank worden daarnaast de politieke partijen in Nederland genoemd als belangrijke indirecte stakeholders. De politieke partijen in Nederland zijn geen directe stakeholder in de melkveehouderij keten, maar zijn wel van belang als het gaat om nieuw te ontwikkelen landbouwbeleid. De politieke partijen hebben daardoor indirect toch invloed om de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven. (Rabobank, 2020)

Uit het literatuuronderzoek is nu duidelijk geworden wat de belangrijkste stakeholders zijn voor de melkveehouderijsector. Deze stakeholders zijn overzichtelijk te zien in de onderstaande tabel.

Stakeholders
Zuivelverwerkers
Supermarkten
Belangenorganisaties
Consumenten
Overheidsinstanties
Politieke partijen
Banken
Accountants- en adviesbureaus

Tabel 8 Overzicht stakeholders

3.3 Belangen en behoeftes in beeld

‘Welke duurzaamheidsaspecten zijn van belang voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten?’

Om een antwoord te krijgen op de derde deelvraag is ervoor gekozen om diepte-interviews af te nemen. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen waarbij de interviewer het gesprek probeert te leiden aan de hand van een aantal vragen. Buiten deze vragen om is er ruimte om door te vragen om de juiste informatie te achterhalen. Door de grote diversiteit in de geïnterviewde personen is een standaard vragenlijst niet praktisch bij het houden van deze interviews. Met de openheid van het gesprek is gebleken dat alle geïnterviewden hun verhaal goed konden doen. Na het interview is er een samenvatting geschreven van het gehouden interview. Deze samenvatting is pas na goedkeuring van de geïnterviewde verwerkt in dit afstudeerwerkstuk. Al deze samenvattingen zijn te vinden als bijlage bij dit afstudeerwerkstuk. In de onderstaande tabel zijn alle geïnterviewde personen te zien.

Functie en organisatie	Naam
Programma manager veehouderij Dierenbescherming	Bert van den Berg
Relatiemanager agrarische bedrijven bij ABN AMRO	Daphne van der Zee
Extern specialist Aeres Hogeschool Dronten	Dirk de Groot
Adviseur bij ING Bank	Trees Rijpkema
Melkveehouder in Kamperveen	Jelmer van der Scheer
Clustercoördinator en beleidsadviseur verduurzaming melkvee- en vleesketen. Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit.	André van Straaten
Tweede Kamer lid voor D66. Portefeuilles: Landbouw, Natuur en Visserij, Voedsel, Dierenwelzijn, Water, Scheepvaart	Tjeerd de Groot

Tabel 9 Overzicht geïnterviewden

Per geïnterviewde zal er een opsomming worden gemaakt van de duurzaamheidsaspecten die volgens hen belangrijk zijn op een melkveebedrijf. Hiermee wordt duidelijk wat belangrijk is volgens elke geïnterviewde stakeholder. Later in deze paragraaf zullen de overeenkomsten en verschillen worden vergeleken. De uitgebreide antwoorden van de interviews kunt u teruglezen in de bijlages van dit onderzoeksverslag.

Bert van den Berg, programma manager veehouderij Dierenbescherming:

- Beter leven sterrenstelsel waar dierenwelzijn voorop staat
- Levensduur van melkkoeien
- Kringloop zo regionaal mogelijk
- Gebruik van kruidenrijk grasland
- % eiwit van eigen land

Daphne van der Zee, relatiemanager agrarische bedrijven bij ABN AMRO:

- Circulariteit in combinatie met regionaliteit, kringloop zo dicht mogelijk bij huis.
- Iedereen in de keten verantwoordelijk houden en samen problemen oplossen.
- Carbon capture, CO2 opslag in gewas en bodem
- % eiwit van eigen land
- Biodiversiteitsmonitor

Dirk de Groot, extern specialist Aeres Hogeschool Dronten:

- CO2 opslag in gewas en bodem
- Dierdagdosering
- Mineralen kringloop
- Biodiversiteit
- Gewasbeschermingsmiddelen gebruik
- Dierenwelzijn
- % eiwit van eigen land

Trees Rijpkema, adviseur bij ING Bank:

- % eiwit van eigen bodem
- Groene energie
- Dierenwelzijn

Jelmer van der Scheer, melkveehouder in Kamperveen:

- Levensduur melkkoeien
- % eiwit van eigen land
- Koeien per hectare (grondgebonden melkveehouderij heeft toekomst)
- CO2 per kg melk

André van Straaten, clustercoördinator en beleidsadviseur verduurzaming melkvee- en vleesketen.
Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit:

- Biodiversiteit
- Kruidenrijkgrasland
- Dierenwelzijn: onder andere levensduur en weidegang
- % eiwit van eigen land
- Alle emissies op het bedrijf
- Nitraat en waterrichtlijn

Tjeerd de Groot, Tweede Kamer lid voor D66. Portefeuilles: Landbouw, Natuur en Visserij, Voedsel, Dierenwelzijn, Water, Scheepvaart:

- Biodiversiteit
- Regionale kringloop
- Kruidenrijkgrasland
- Krimp melkveestapel met 20-30%

	Bert v.d. Berg	Daphne v.d. Zee	Dirk de Groot	Trees Rijpkema	Jelmer v.d. Scheer	André van Straaten	Tjeerd de Groot
Levensduur	X				X	X	
Kringloop (regionaal)	X	X	X				X
Kruidenrijk grasland	X					X	X
% eiwit van eigen land	X	X	X	X	X	X	
Biodiversiteit		X	X			X	X
CO2 opslag		X	X				
Gewasbeschermingsmiddelen gebruik			X			X	
Dierenwelzijn	X		X	X		X	
Groene energie				X			
Koeien per hectare (grondgebondenheid)					X		
Krimp melkveestapel 20-30%							X

Tabel 10 Overzicht belangrijkste duurzaamheidsaspecten

Overeenkomsten

De duidelijkste overeenkomst die te zien is in de antwoorden is dat het % eiwit van eigen land door zes van de zeven geïnterviewden als belangrijk wordt gezien. Dit geeft aan dat dit een actueel thema is onder alle stakeholders in de melkveehouderij keten.

Daarnaast wordt dierenwelzijn gezien als belangrijk punt. Uit de interviews kwam naar voren dat voor meerdere stakeholders het dierenwelzijn essentieel voor het voortbestaan van de melkveehouderijsector. De toenemende maatschappelijke druk op onder andere dierenwelzijn is dus voor de hele sector een belangrijk aspect.

3.4 Verbeteringen voor de duurzaamheidsrapportage van de melkveehouderij

‘Welke aanpassingen in de verslaggeving van de melkveehouderij zijn er nodig om relevante stakeholders beter te kunnen informeren over duurzaamheidsprestaties?’

In deze paragraaf zullen de belangrijkste citaten uit de interviews worden beschreven. Hiermee wordt er een beeld geschetst hoe elke geïnterviewde denkt over duurzaamheidsverslaggeving en hoe dit er in de toekomst volgens hen uit moet komen te zien.

Bert van den Berg, programma manager veehouderij Dierenbescherming:

“Individuele melkveebedrijven kunnen communiceren over hun bedrijfsvoering en hoe ze werken aan verduurzaming via een website, een bord aan de weg, een zichtstal, deelname aan open dagen e.d..

En ze kunnen gaan produceren voor een hechte korte keten met kwaliteitscertificering zoals Beter Leven Zuivel en On the Way to Planet Proof, zodat hun producten herkenbaar voor de consument onder dat keurmerk verkocht wordt.

Duurzaamheidsrapportages worden zelden van individuele melkveebedrijven gevraagd. Die worden vooral gevraagd van zuivelfabrieken, en bijv. de Duurzame Zuivelketen en de LTO Vakgroep Melkveehouderij.”

Daphne van der Zee, relatiemanager agrarische bedrijven bij ABN AMRO:

“Duurzaamheidsrapportage is super belangrijk. Dit is de basis voor de story telling. De boer moet dit zelf kunnen uitleggen en niet door bijvoorbeeld een accountant laten doen. Dit moet uit buiten de sector naar buiten worden gedragen. Niet alleen binnen de sector en in vakbladen. Dit is geen opdracht voor de bank.

Metten is weten, met deze cijfers kun je een bedrijf sturen. In de toekomst gaat de overheid hier meer naar kijken. Het wordt dus steeds belangrijker. De rapportage voor de overheid is op dit moment door de KringloopWijzer al erg goed en uitgebreid.”

Dirk de Groot, extern specialist Aeres Hogeschool Dronten:

“Een ERP-achtig systeem, alle input en output monitoren en sturen met relevante KPI's. Hier ligt een taak voor softwareontwikkelaars en accountantskantoren. De adviseurs moeten af van de eenzijdige focus op financiële prestaties en fiscale gevolgen. Ze moeten MVO-rapportages mogelijk maken. Niet alles per 100 kg (meet)melk willen uitdrukken omdat de melk nu eenmaal per liter uitbetaald wordt, maar nagaan wat de efficiëntie en de effectiviteit van het melkveebedrijf is binnen de enige echte beperkende factor die er bedrijfskundig gezien toe doet: de hoeveelheid fosfaatrechten per bedrijf. In het MVO-rapport moet het gaan over de Purpose (= van brede betekenis zijn voor de leefomgeving van het bedrijf en de ondernemer) en hoe zich dat vertaalt naar de 3 andere P's (Profit, Planet, People). Melkveehouders hebben meer te melden in hun MVO-verslag dan welke industrie dan ook omdat ze veel grond in gebruik hebben en dus veel (goeds) kunnen betekenen voor de (leef)omgeving. Dit soort rapportages kan ook voor het aanvragen van omgevingsvergunningen en bij communicatie richting burgers en politici een rol spelen.”

Trees Rijpkema, adviseur bij ING Bank:

“De afgelopen jaren is duurzaamheidsrapportage al steeds belangrijker geworden. Er wordt al heel veel naar gekeken. Of het de toekomst is weet ik niet maar het wordt wel steeds meer gevraagd van boeren. Misschien wordt het in de toekomst wel een probleem. Er is veel data waar veel verschillende conclusies uit worden getrokken. Het is heel lastig meetbaar wat de realiteit is, je hebt bijvoorbeeld te maken met de onvoorspelbaarheid van de natuur. Maar er worden momenteel wel besluiten op genomen.”

Jelmer van der Scheer, melkveehouder in Kamperveen:

“De KringloopWijzer is een goed controle-instrument. Alleen ik heb het idee dat er nu niks mee wordt gedaan. Je vult het elk jaar in en je hoort er nooit meer wat van. Terwijl wij wel heel veel informatie verplicht moeten delen. Dit lijkt mij heel waardevol voor de overheid. Met deze informatie kan je volgens mij hartstikke goed kijken wat er nu echt speelt.

Het is wel weer iets wat veel tijd kost, dus het moet ook iets opleveren voor de boer. In de vorm van financiële compensaties. Of verbeteringen die naar boven komen uit de rapportage die mij direct geld of tijd kunnen besparen. Anders is het voor mij weer een extra administratieve handeling waar ik

uiteindelijk niks voor terug zie. Ik ben boer geworden om met koeien te werken, niet om achter een computer te zitten.”

André van Straaten, clustercoördinator en beleidsadviseur verduurzaming melkvee- en vleesketen. Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit:

“Individuele rapportage van bedrijven kan wel, maar wat doe je daar mee? Het aantonen van prestaties moet er wel zijn, maar in de vorm een verslag niet. Eerder via bijvoorbeeld een KringloopWijzer, maar dit legt wel veel druk op het instrument. Het beïnvloeden van resultaten is dan iets waarnaar gekeken moet worden. KringloopWijzer zou een goed controle-instrument kunnen zijn. Het is belangrijk om te kijken naar de betrouwbaarheid. Alles moet goed op elkaar worden afgestemd. Biodiversiteitsmonitor is daar ook een goed voorbeeld van.

KPI's is onderdeel om kringlooplanbouw operationeel te maken. Deze zijn nog in ontwikkeling samen met de sector. Denk aan NZO, LTO en NAIK.

Focus ligt op indicatoren die de sector zelf voorstelt. Deze staan in de visie van De Duurzame Zuivelketen.

In de toekomst zal er meer worden gestuurd op KPI's. De vraag is nog of dat doormiddel van wet- en regelgeving gaat of stimuleringsbeleid. Denk aan premies bij bepaalde prestaties. Het GLB moet hierin leidend worden.”

Tjeerd de Groot, Tweede Kamer lid voor D66. Portefeuilles: Landbouw, Natuur en Visserij, Voedsel, Dierenwelzijn, Water, Scheepvaart:

“Duurzaamheidsverslaggeving is een mooie tool om de voortgang van de sector in kaart te brengen. Rapportage van bijvoorbeeld de Duurzame Zuivelketen geeft een duidelijk beeld van het gemiddelde van de hele sector, echter is de diversiteit tussen bedrijven groot. Het is daarom niet verstandig om beslissingen te maken op basis van sectorrapportages. De verdeeldheid binnen de sector neemt toe, ik denk dat de grote diversiteit in de sector daar een oorzaak van is. Regionale aanpak heeft daarom voor mij de voorkeur, ook op het gebied van duurzaamheidsrapportage.”

Bert v.d. Berg	Daphne v.d. Zee	Dirk de Groot	Trees Rijkema
Individueel en door sector	Storytelling en rapportage voor overheidsinstanties	Bedrijfsspecifieke rapportages i.s.m. accountants	Bedrijfsspecifieke rapportage is lastig en misschien zelfs een gevaar.
Jelmer v.d. Scheer	André van Straaten	Tjeerd de Groot	
KringloopWijzer is een goed instrument, financiële compensatie.	KringloopWijzer mits betrouwbaar. Overheid focust op KPI's voor hele sector.	Regionale rapportage.	

Tabel 11 Overzicht belangrijkste bevindingen duurzaamheidsrapportage

4.0 Discussie

Het doel van dit onderzoek was om een duidelijk beeld te krijgen welke behoeftes en belangen er zijn bij relevante stakeholders naar duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij. Om deze vraag te beantwoorden is er een literatuuronderzoek uitgevoerd en zijn er interviews gehouden. Met deze vorm van onderzoek zijn de hoofd- en deelvragen deels beantwoord. De hoofd- en deelvragen waren als volgt:

Hoofdvraag: Welke behoeftes en belangen zijn er aan duurzaamheidsverslaggeving door de melkveehouderij voor de relevante stakeholders in de keten?

Deelvragen:

1. Op welke manier wordt er momenteel gerapporteerd over de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouderij?
2. Welke relevante stakeholders in de melkveehouderijketen hebben behoefte aan de duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij?
3. Welke duurzaamheidsaspecten zijn van belang voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten?
4. Welke aanpassingen in de verslaggeving van de melkveehouderij zijn er nodig om relevante stakeholders beter te kunnen informeren over duurzaamheidsprestaties?

4.1 Belangrijkste resultaten per deelvraag

De eerste deelvraag is beantwoord door een vijf voorbeelden te geven van de huidige duurzaamheidsrapportages in de melkveehouderij sector. De vijf behandelde duurzaamheidsrapportages zijn: De KringloopWijzer, Milieueffectrapportages, Duurzaamheid KPI's, Duurzame zuivelketen en Storytelling. Tijdens het onderzoek viel op dat er al veel gebeurt op het gebied van duurzaamheidsrapportages. Echter zijn deze rapportages vooral gericht op technische cijfers, KPI's en kwantitatieve data. Er was minder informatie te vinden over externe rapportages naar burgers / consumenten. Dit is dan ook de belangrijkste bevinding uit de eerste deelvraag.

Bij de tweede deelvraag is er ook gebruik gemaakt van literatuur bronnen. Deze deelvraag had ook beantwoord kunnen worden door de antwoorden van de geïnterviewde personen. Er is voor gekozen om deze vraag niet te stellen om focus op de andere interviewvragen te houden. Uit de literatuur blijkt dat er 8 groepen stakeholders zijn die een belangrijke rol spelen in de melkveehouderij sector. Namelijk: zuivelverwerkers, supermarkten, belangenorganisaties, consumenten, overheidsinstanties, politieke partijen, banken en Accountants- en adviesbureaus. Met het antwoord op de tweede deelvraag zijn de geïnterviewden voor dit onderzoek gekozen

De derde deelvraag is beantwoord doormiddel van het afnemen van interviews. Tijdens deze interviews is er een grote hoeveelheid kwalitatieve data verzameld. In tabel 10 op pagina 26 is een overzicht te zien van alle duurzaamheidsaspecten die zijn benoemd door de geïnterviewden. De meest opvallende uitkomst is dat er een aantal aspecten zijn die vaker genoemd worden door compleet verschillende stakeholders, zoals % eiwit van eigen grasland en het dierenwelzijn aspect.

De laatste deelvraag geeft samen met de derde deelvraag een duidelijk antwoord op de hoofdvraag. Uit verschillende literatuurbronnen is gebleken dat er al jaren uitgebreid onderzoek wordt gedaan naar de interne technische rapportages. De aanpassingen aan deze verslaggeving is iets wat een eigen onderzoek verdiend vanwege de gecompliceerdheid daarvan. De antwoorden van de geïnterviewden geven wel duidelijk aan dat er nog veel te halen is op het gebied van 'story telling' oftewel de communicatie naar de consument. Uit de interviews blijkt dat de huidige rapportages niet voldoende aansluiten bij de wensen van de consument.

4.2 Discussie onderzoek en resultaten

De verwachtingen voor dit onderzoek waren om een duidelijk beeld te schetsen van de belangen en behoeftes naar duurzaamheidsrapportages van de melkveehouderij. Tijdens het onderzoek werd al snel duidelijk dat er al veel rapportages zijn over de technische cijfers en prestaties van de melkveehouderij sector. Stakeholders die behoefte hebben aan deze cijfers zijn daar zelf al druk mee bezig om verder te ontwikkelen. Voor het onderzoek werd verwacht dat er groter gat zou zijn tussen de behoefte en aanbod naar deze rapportages. Uit het onderzoek blijkt echter wel dat de huidige rapportages niet voldoende aansluiten bij de wensen van de consument.

De literatuurbronnen laten een overeenkomend beeld zien op het gebied van duurzaamheidsindicatoren die op dit moment worden gebruikt/ontwikkeld voor de melkveehouderij. De betrouwbaarheid van de antwoorden op de onderzoeksvragen zijn hiermee gewaarborgd. Ook de antwoorden van de geïnterviewden geven over het algemeen hetzelfde beeld.

De interviews bleken achteraf meer werk dan van tevoren is ingepland. Dat had meerdere redenen. Het vinden van mensen voor het houden van een interview was lastig. Dit kwam onder andere door de vakantieperiode, drukte op het land bij melkveehouders en slechte bereikbaarheid van overheidsinstanties. Er is daarom voor gekozen om het aantal interviews te verminderen, maar de lengte en diepte van de interviews die wel afgenomen zijn te vergroten.

Een sterk punt van de gehouden interviews is dat er personen zijn geïnterviewd die allemaal op een andere manier betrokken zijn bij de melkveehouderijsector. Hierdoor zijn er sterk uiteenlopende antwoorden en meningen verzameld. Echter was het bij een strakkere planning mogelijk geweest om een nog objectiever beeld te schetsen door meer personen te interviewen.

5.0 Conclusie en Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de hoofd- en deelvragen beantwoord aan de hand van de resultaten die beschreven zijn in hoofdstuk 3. Nadat deze vragen zijn beantwoord wordt er aanbeveling gedaan wat er met deze antwoorden gedaan kan worden en welke vervolg onderzoeken er mogelijk zijn.

5.1 Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

‘Welke behoeftes en belangen zijn er aan duurzaamheidsverslaggeving door de melkveehouderij voor de relevante stakeholders in de keten?’

1. ‘Op welke manier wordt er momenteel gerapporteerd over de duurzaamheidsprestaties van de melkveehouderij?’

Uit het onderzoek voor de eerste deelvraag is naar voren gekomen dat er door de sector zelf al veel aan duurzaamheidsrapportage wordt gedaan. Deze rapportages bevatten vooral bedrijfstechnische cijfers en indicatoren, bijvoorbeeld: cijfers over nitraat en stikstof uitstoot, grasland rotatie en % voereiwit van eigenbedrijf. De rapportages die op dit moment worden gemaakt zijn vooral bedoeld voor de sector zelf en stakeholders in de keten die belang hebben bij deze cijfers. Dit is een vorm van interne verslaggeving. Er was minder informatie te vinden over externe rapportages naar burgers / consumenten. Dit is dan ook de belangrijkste conclusie uit de eerste deelvraag.

2. ‘Wat zijn de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten die behoefte hebben aan de duurzaamheidscijfers van de melkveehouderij?’

Uit het literatuuronderzoek zijn er 8 groepen stakeholders naar voren gekomen die een belangrijke rol spelen in de melkveehouderij sector. Namelijk: zuivelverwerkers, supermarkten, belangenorganisaties, consumenten, overheidsinstanties, politieke partijen, banken en Accountants- en adviesbureaus.

3. ‘Welke duurzaamheidsaspecten zijn van belang voor de relevante stakeholders in de melkveehouderij keten?’

Uit de gehouden interviews blijkt dat er een aantal duurzaamheidsindicatoren belangrijk zijn voor bijna alle geïnterviewden. Ten eerste is dat het % eiwit van eigen land. Daarnaast is dierenwelzijn een belangrijk thema bij elke geïnterviewde. Dierenwelzijn is een breed begrip, enkele voorbeelden van dierenwelzijn die meerdere keren zijn genoemd zijn: levensduur, antibiotica gebruik en weidegang. Daarnaast is er een breed scala aan duurzaamheidsindicatoren genoemd door de geïnterviewden die overeenkomen met de indicatoren die het Ministerie van LNV aan het ontwikkelen is. Dit geeft aan dat het ministerie al duidelijk in beeld heeft wat de wensen zijn van de sector zelf.

4. ‘Welke aanpassingen in de verslaggeving van de melkveehouderij zijn er nodig om relevante stakeholders beter te kunnen informeren over duurzaamheidsprestaties?’

Uit alle gehouden interviews en het literatuuronderzoek is gebleken dat de technische rapportages al erg uitgebreid zijn. Daarnaast zijn de stakeholders die belang hebben bij dit soort rapportages zelf al bezig met de verdere ontwikkeling hiervan. Een andere uitkomst van deze deelvraag is dat er nog wel veel te halen is op het gebied van ‘storytelling’. Met andere woorden, een externe vorm van verslaggeving die begrijpelijk is voor de burger / consument. Deze rapportage is minder gericht op technische cijfers, maar meer op gevoel en dierenwelzijn. Deze vorm van rapportage kan het begrip en bewustwording bij de consument vergroten.

5.2 Aanbevelingen

Iets wat niet of nauwelijks terugkomt in de literatuurbronnen is de 'storytelling' van de melkveehouder. Echter is dit wel door meerdere geïnterviewden benoemt als belangrijk punt van aandacht. De geïnterviewden geven aan dat de beeldvorming in de maatschappij beter kan. Om de consument beter te bereiken en daardoor het begrip onder burgers te vergroten moet de 'storytelling' naar de consument verbeterd worden. De duurzaamheidsrapportages waar onder andere het ministerie mee bezig is zijn erg uitgebreid en gedetailleerd, maar wel zo geformuleerd dat de overheid en sector zelf er iets aan hebben. De gemiddelde consument zal deze manier van rapportage niet aantrekkelijk of bruikbaar vinden. Om de 'storytelling' naar de consument te verbeteren moet er meer onderzoek gedaan worden naar de behoeftes van consumenten. De rapportages die de overheid nu laat ontwikkelen zijn wel bruikbaar voor supermarkten, belangengroepen en politieke partijen. Deze stakeholders hebben meer behoefte aan gedetailleerde duurzaamheidsverslaggeving. Voor de burger en consument is het meer van belang hoe de informatie wordt overgedragen zodat het begrijpelijk en nuttig is.

Een aanbeveling voor melkveehouders is om te kijken naar de bestaande vormen van 'storytelling'. De basis van storytelling is besproken in hoofdstuk 3.1.5. Met deze informatie kunnen melkveehouders zelf aan de slag om hun verhaal beter over te brengen naar de consument. Hiermee wordt het proces op een melkveebedrijf transparanter en kan het begrip bij de consument direct worden verbeterd.

Een uitgebreider onderzoek door accountant- adviesbureaus en de zuivelverwerkers is nodig om de behoeftes van de consument beter in beeld te brengen. Met de uitkomst van dit onderzoek kunnen zij melkveehouders ondersteunen om hun storytelling te verbeteren.

Bibliografie

- Alfa accountants en adviseurs. (2018, Januari 31). *Duurzaam toegevoegde waarde creëren op het boeren erf*. Opgeroepen op April 8, 2021
- Berntsen, P. (2021, Februari 12). *Weg van de polarisatie in het landbouwdebat*. Opgeroepen op Mei 8, 2021
- Buning, S. (2010, Juli 10). *Zeven vragen over MER-beoordelingsplicht*. Opgehaald van Melkvee: <https://www.melkvee.nl/artikel/39208-zeven-vragen-over-mer-beoordelingsplicht/>
- De Groot, D. (2020). *Naar een duurzamer landbouw & voedselsysteem: een weg die gebaand moet worden; niet slechts een doel wat behaald moet worden*. Verkenning, Dronten.
- Doorn, A. v., Reijs, J., Erisman, J. W., Verhoeven, F., Verstand, D., Jong, W. d., . . . Wolf, P. d. (2021). *Integraal sturen op doelen voor duurzame landbouw via KPI's*. Wageningen : Wageningen Environmental Research .
- Doornewaard, G., Hoozeveen, M., Jager, J., Reijs, J., & Beldman, A. (2020). *Sectorrapportage Duurzame Zuivelketen; Prestaties 2019 in perspectief*. Wageningen: Wageningen Economic Research .
- Dr. Ir. van Eekeren, N., Ir. Verhoeven, F., & Prof. Dr. Ing. Erisman, J. W. (2015). *Verkenning Kritische Prestatie Indicatoren voor stimulering van een biodiverse melkveehouderij*. Driebergen: Louis Bolk Instituut.
- Hakkenes, E. (2018, Juli 3). De kloof tussen boer en burger moet worden gedicht. *Trouw*.
- Ir. Bestman, M., & Prof. Dr. Ing. Erisman, J. W. (2016). *Geschiktheid van de Kringloopwijzer als beleidsinstrument - Expert judgement*. Driebergen: Louis Bolk Instituut.
- (2019). *Klimaatakkoord* . Den Haag.
- Koeien & Kansen . (2017). Nieuwsbrief 47. *Koeien & Kansen* , 1.
- Laarhoven, G. v., Nijboer, J., Oerlemans, N., Piechocki, R., & Pluimers, J. (2018). *Biodiversiteitsmonitor melkveehouderij*. Brochure.
- Leansixsigmatool.nl. (sd). *Wat zijn key performance indactors?* Opgeroepen op Januari 14, 2021
- LEI Wageningen UR. (2013). *Duurzaamheid in de Land- en tuinbouw*. Wageningen : Wageningen UR.
- LTO. (2020). Opgeroepen op April 9, 2021
- LTO. (2021). *Speerpunten 2021 melkveehouderij*. LTO Nederland.
- Ministerie LNV. (2018). *Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden* . Den Haag: Ministerie LNV.
- Müller, C. B., Görs, S., Derno, M., Tuchsherer, A., Wimmers, K., Zeyner, A., & Kuhla, B. (2020). *Differences between Holstein dairy cows in renal clearance rate of urea affect milk urea concentration and the relationship between milk urea and urinary nitrogen excretion*. Elsevier B.V.
- Perman, R., Ma, Y., McGilvray, J., & Common, M. (2003). *Natural Resource and Environmental Economics*.

- Planbureau voor de leefomgeving. (2020). *Kansrijk landbouw- en voedselbeleid. Analyse van beleidsopties voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 vanuit verschillende perspectieven*. Den Haag: PBL Planbureau voor de leefomgeving.
- Rabobank. (2020). *Rabobank and Climate Change, Making the change to safeguard our future*. Rabobank.
- Rabobank. (2020). *Veranderdrijvers van de Nederlandse land- en tuinbouw tot 2030*. Rabobank.
- Rabobank. (sd). *Toekomstbestendige land- en tuinbouw 2030*. Rabobank.
- Reijs, J., Beldman, A., Zijlstra, J., Vrolijk, M., & Hoes, A. C. (sd). *Building Farm-level Sustainability programmes in agribusiness*. Wageningen : Wageningen University & Research .
- Rombou. (2014). *M.e.r. beoordelingsnotitie*. Zwolle: Rombou.
- verantwoordeveehouderij. (sd). Opgeroepen op Februari 15, 2021
- Zanen, M. (2017). *Ontwikkeling van KPI's voor landschappelijke diversiteit en specifieke soorten. Als onderdeel van de Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij*. Driebergen: Louis Bolk Instituut.
- Zijlstra, J., Blokland, P. W., Eekeren, N. v., Migchels, G., Polman, N., & Bestman, M. (2017). *Monitoring van functionele agrobiodiversiteit in de melkveehouderij: ontwikkeling van KPI's*. Wageningen : Wageningen Livestock Research & Louis Bolk instituut.

Bijlage 1 Interviewvragen

Interview vragen voor de diepte-interviews. Vragen worden aangepast aan de geïnterviewde. De vragen zijn een richtlijn, er kan afgeweken worden van de vragen om de juiste informatie te kunnen achterhalen.

1. Kennismaking en informele introductie
2. Introductie onderwerp en onderzoek
3. Begin interview:

Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

Wat zijn concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?

Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? → Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

Wat is de toekomstvisie van ... over de Nederlandse melkveehouderij?

Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?

Bijlage 2 Interview Daphne van der Zee, relatiemanager ABN AMRO

Daphne van der Zee

Ruim 20 jaar relatiemanager agrarische bedrijven bij ABN AMRO.

Sinds 3 à 4 jaar 1 dag per week bezig met duurzame financieringen.

Dit is een groep van ongeveer 80 personen die bezig is met duurzame financieringen in alle sectoren.

ABN AMRO-bank, hierna te noemen “de bank”.

Binnen de bank zijn er verschillende visies op het gebied van duurzaamheid. Onze missie is ‘banking for better generations to come’. Binnen al deze visies wordt er een middenweg gezocht tussen risico, duurzaamheid en rendement. De bank kan niet ieder initiatief steunen omdat er ook op de korte termijn voor de bank rendement te behalen moet zijn. Duurzame plannen van ondernemers die pas na 10 jaar winstgevend worden zijn voor een bank lastig te verantwoorden. Er wordt door de bank een balans gezocht tussen korte en lange termijn, waarbij de duurzame ontwikkeling een belangrijk punt blijft.

Als de bank failliet zou gaan door financieringen in risicovolle investeringen houdt de invloed van de bank daarop. Dan heb je niks meer aan de investeringen in super groene en duurzame ideeën.

De bank probeert de duurzame transitie te versnellen, maar niet ten koste van alles. De bank ziet dat jonge boeren daar goed mee bezig zijn. Zij zijn al veel meer bezig met story telling.

De bank heeft een vragenlijst per sector waarmee het gesprek met de ondernemer wordt aangegaan. De antwoorden zijn bepalend voor de rating op het gebied van duurzaamheid. Deze rating en het gesprek wat daaruit volgt en het gevoel van de bank daarbij heeft bepaald mede of financieringen worden afgegeven. Dit gesprek wordt jaarlijks gevoerd met de ondernemer. De bank wil dan zien af daar beweging of verbeteringen zijn.

Een aantal van die vragen zijn:

- Wordt er deelgenomen aan een bepaald concept?
- Wie is er verantwoordelijk voor het duurzaamheidsbeleid?
- Is de sector wel eens in opspraak gebracht?
- Stel je eisen aan je toeleveranciers op het gebied van duurzaamheid? (Deze vraag wordt ook steeds vaker door de overheid en maatschappij gesteld.)
- Voldoet u aan de milieu en dierenwelzijn wetten?
- Welke verduurzamingsmaatregelen worden er genomen?

Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

Circulariteit maar in combinatie met regionaliteit. De import en export van grondstoffen naar bijvoorbeeld Brazilië en China is niet circulair. Probeer de kringloop dicht bij huis te houden. Het verschilt dan per sector wat regionaal is.

Een andere kans is om de oplossing met de hele keten op te zoeken. De oplossingen moeten niet alleen door boeren worden ondernomen. Uit mijn ervaring weet ik dat de marges van de boer te klein zijn om alle problemen zelf op te lossen. Iedereen in de keten moet meebetalen aan de kosten en risico's voor bijvoorbeeld verbetering van biodiversiteit.

Een andere kans zijn de stalsystemen, mest en urine scheiden. Hierdoor kan het kunstmest gebruik worden verminderd. Efficiëntere mineralen benutting. Een uitdaging is nog wel de wetgeving. Bepaalde afvalstromen mogen op dit moment nog niet gebruikt worden.

Als een boer een nieuw duurzaam idee heeft zal dit altijd risico's met zich meebrengen. Het is dan aan de bank, overheid, en supermarkt om met zijn alle deze risico's te dragen. Als het plan dan verkeerd dreigt te gaan heeft iedereen er belang bij dat het toch goed afloopt. Supermarkt moet zelf risico nemen bij bepaalde innovaties om bij te dragen aan een duurzamere landbouw.

Ook is het oplossen van het 'soja probleem' een kans voor de melkveehouderij. Er zijn goede landbouwgronden in Nederland waar ook eiwit gewonnen kan worden. Dan hebben we de soja-eiwitten niet meer nodig.

Carbon capture, CO2 opslag in gewas en bodem. De sector wordt vaak aangesproken op de footprint en het grote aandeel in emissies. Dat is prima en deels terecht, maar het kan niet zo zijn dat wij alleen maar worden afgerekend op de emissie. Er moet ook worden gemeten wat de CO2 opslag is. Daar is veel winst te behalen.

Story telling voor de consument. Dit gaat op dit moment niet zo goed binnen de agrarische sector. Daar ligt zeker een kans.

Biologische landbouw is één van de oplossingen maar zeker niet dé oplossing. Er hoeft niet gekozen worden tussen biologisch of gangbaar. Er is altijd een middenweg te vinden. Met bodemuitputting van de gangbare landbouw kan de wereld helemaal niet gevoed worden. Het is niet of of maar en en.

Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Import van soja. Ook het doorvoeren van soja via de haven van Rotterdam is een probleem. Hiermee draag je bij aan de problemen voor de melkveehouderij in de rest van Europa. Je hebt verantwoordelijkheid voor de keten, wil je wel in de handel zitten.

Kalfjes, kalverhouderij. Minder kalveren importeren kan ervoor zorgen dat de eigen 'Nederlandse' kalveren beter gewaardeerd worden.

Geen verhaal hebben voor de consument en daardoor de 'license to produce' verliezen. Het verhaal wat de sector op dit moment verteld is vooral intern. Bijvoorbeeld in bladen zoals Nieuwe Oogst Boerderij. Dit is een opdracht voor de sector, de bank is daar niet de aangewezen persoon voor.

Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

Eiwit % van eigen grond → minder krachtvoer en soja. Dit kan bijdragen om de story telling van de sector te verbeteren.

Biodiversiteitsmonitor, deze werkt goed in de melkveehouderij.

CO2 en emissie registratie, vanaf juli breidt de Europese Unie de regelgeving uit op het gebied van emissierechten. Dat zal in de toekomst ook gaan gelden voor de landbouw. De vervuiler gaat betalen.

Op dit moment wordt er bij een standaard financiering al gekeken naar bijvoorbeeld eiwit % van eigen land. Als daar de grenzen al bereikt worden op gebied van intensiviteit moet de ondernemer wel wat uitleggen. De ondernemer moet dan kunnen aantonen dat hij op het gebied van

bijvoorbeeld dierenwelzijn of groene energie compenseert. Op dit moment is dit nog best wel subjectief.

Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

Ja, super belangrijk. Dit is de basis voor de story telling. De boer moet dit zelf kunnen uitleggen en niet door bijvoorbeeld een accountant laten doen. Dit moet uit buiten de sector naar buiten worden gedragen. Niet alleen binnen de sector en in vakbladen. Dit is geen opdracht voor de bank.

Metten is weten, met deze cijfers kun je een bedrijf sturen. In de toekomst gaat de overheid hier meer naar kijken. Het wordt dus steeds belangrijker. De rapportage voor de overheid is op dit moment door de KringloopWijzer al erg goed en uitgebreid.

Wat zijn concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?

De boer doet al veel aan rapportage naar de eigen sector toe. Om de consument te bereiken kan de boer een website maken.

Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? → Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid. Veranderingen moeten door de hele keten worden ondernomen. De overheid kan helpen om regelgeving te versoepelen of aan te passen aan deze innovaties en ontwikkelingen. In de hele keten moeten lange termijn partnerschappen worden aangegaan. Niet alleen in goede tijden samenwerken maar ook in slechtere tijden de lasten verdelen. Niet per jaar gaan bekijken, maar op lange termijn. De bedrijven die dat doen kunnen vooroplopen in duurzame ontwikkeling.

Wat is de toekomstvisie van ABN AMRO over de Nederlandse melkveehouderij?

De ABN AMRO bedenkt zelf niet een duurzaamheidsvisie, maar probeert juist de initiatieven van de sector te ondersteunen. Hiermee wil de bank de duurzame ontwikkeling versnellen en ondersteunen. Bij uitdagende duurzame financieringen kijkt de bank ook naar welke sustainable development goals worden geraakt. 8, 12 en 13 zijn hierbij de belangrijkste.

Ook hierbij is de ketenverantwoordelijkheid weer belangrijk voor de bank.

Bijlage 3 Interview Trees Rijpkema, Adviseur ING Bank

Adviseur bij ING Bank

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

In 2030 eiwit van eigen bodem daarom wordt de verhouding vee en grond belangrijk. Er moet een gezonde verhouding aanwezig zijn. Een ondernemer moet een goed plan hebben hoe hij zijn uitbreidingen verantwoord. Het is nog geen vereiste maar wel een richtlijn. De betalingscapaciteit moet voldoende zijn om in de toekomst investeringen te doen in grond of productierechten.

Samenwerking met akkerbouw. Of oudere boeren die jongere boeren helpen met bijvoorbeeld de opfok van het jongvee. Dit zijn mooie samenwerkingsverbanden.

Technologische ontwikkelingen hebben veel perspectief. Energietransities, emissiearme vloeren, precisielandbouw. De ontwikkelingen gaan enorm snel en er zijn legio mogelijkheden met technologische ontwikkelingen.

2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Momenteel de politiek, de maatregelen en het tempo van de maatregelen is op dit moment wel 'killing' voor de voedselproducenten.

Een andere bedreiging is de opvolging door de toekomstige generatie. De nieuwe generatie krijgt ook mee welke veranderingen er plaats vinden. Die zien hun toekomst in de landbouw daardoor minder positief in.

Op dit moment kan de melkveehouderij nog niet zonder soja. Op dit moment zijn er voor dezelfde prijs geen goede alternatieven. Je kan het maar beter goed gebruiken en er een relatief kostprijs technisch acceptabel product voor op de markt zetten. Je moet er wel op letten dat de soja op een duurzame manier wordt geproduceerd.

ING gaat niet met de boer in gesprek over de duurzaamheid van bijvoorbeeld het veevoer. Dit zit zo ver in de keten dat de boer daar geen invloed op heeft. Er wordt al steeds meer opgelet door de keten zelf. Een boer krijgt pluspunten als een boer meer doet, maar als een boer zich aan de gangbare wet- en regelgeving houdt is dat voor de ING voldoende.

3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

Voor een financiering wordt er gekeken naar het vee en andere omstandigheden op het bedrijf. Als de bedrijfsvoering goed is ingericht en daarbij aan alle wet- en regelgeving wordt voldaan is dat het belangrijkste voor de ING. Er zijn geen sterke richtlijnen of beleid vanuit de ING op het gebied van duurzaamheid. De wet- en regelgeving is al heel erg veel en daarom voldoende als toetsing. De rentabiliteit moet voldoende zijn om ook in de toekomst mee te gaan met nieuwe ontwikkelingen. Het bedrijf moet stevig in zijn schoenen staan met voldoende buffer zodat hij ook in de toekomst kan aanpassen.

Ondernemers die iets doen om een plus te ontvangen op hun melkprijs zijn mooie voorbeelden van boeren die het in de toekomst makkelijker vol gaan houden.

Bij de melkveehouderij gaat duurzaamheid en diervriendelijkheid meer samen dan bij andere vee-soorten. Als een koe zich goed voelt zal zij meer produceren. Dit gaat dus redelijk hand in hand. Melkproductie is gelieerd aan dierenwelzijn en hoe een koe zich voelt.

4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

De afgelopen jaren in het al steeds belangrijker geworden. Er wordt al heel veel naar gekeken. Of het de toekomst is weet ik niet maar het wordt wel steeds meer gevraagd van boeren. Misschien wordt het in de toekomst wel een probleem. Er is veel data waar veel verschillende conclusies uit worden getrokken. Het is heel lastig meetbaar wat de realiteit is, je hebt te maken met de onvoorspelbaarheid van de natuur. Maar er worden momenteel wel besluiten op genomen.

CO2 emissierechten zijn een lapmiddel. Er komt een geldstroom tot stand die verdeeld wordt. Het is geen structurele oplossing voor het probleem. Eerder kijken naar technologische oplossingen. De vervuiler betaald is een goede gedachte, maar besteed het geld eerder aan investeringen in technologische ontwikkelingen.

5. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? →
Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

Het fosfaatrechtenstelsel is al een strak middel om de sector te beperken, beheersen en controleren. Er zijn daarnaast al erg veel regels voor boeren. Ik zou niet adviseren om nog regelgeving toe te voegen.

Het onderzoek bij de Wageningen universiteit gericht op technische innovatie stimuleren. Als je deze informatie bij boeren brengt beweegt je de sector in de goede richting.

6. Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?

Het is niet noodzakelijk dat de Nederlandse melkveehouderij krimpt. Het zal een slechte zaak zijn als dat gebeurt. Het is een rendabele sector. Op het gebied van diervriendelijkheid, duurzaamheid en technologie is de sector misschien wel de beste van de wereld. Als je zo'n sector inkrimpt, waar doe je dat voor? Wat krijg je daarvoor terug? De sector produceert enorm goedkoop voedsel. Biologische of andere prijsverhogende zaken op bijvoorbeeld melk is voor de elite interessant. Maar een groot deel van Nederland kan of wil daar niet extra voor betalen. Het verschil tussen arm en rijk wordt de komende jaren alleen maar groter. Voor het grootste gedeelte van de afzetmarkt in Nederland is 'normale' halfvolle melk de standaard en ook voldoende. Er is niet voldoende vraag voor afwijkende melkstromen.

De wereld heeft een groot voedselprobleem. Daar is veel te weinig aandacht voor, alle aandacht gaat naar duurzaamheid en sustainability. Dat is voor de rijken leuk om mee bezig te zijn, maar voor het merendeel van de wereldbevolking is dat geen issue. Als de Nederlandse melkveehouderij het hier niet produceert wordt het elders geproduceerd. Daar zal het waarschijnlijk niet volgens de hoge Nederlandse standaarden gaan. Je verplaatst het probleem en het gaat ten koste van de Nederlandse economie.

Keten samenwerkingen waarbij boeren aan extra eisen voldoen en daarvoor een meerprijs ontvangen zijn op korte termijn goed. Echter zullen die extra eisen in de toekomst waarschijnlijk de standaard worden. Daardoor kan de boer nooit voor een langere termijn verzekerd zijn van die prijs. Op een gegeven moment moeten alle boeren daar wel aan mee doen om te blijven bestaan.

Bijlage 4 Interview Bert van den Berg, Manager veehouderij Dierenbescherming

Dierenbescherming

Programma manager veehouderij

20 jaar, daarvoor bestuurskunde gestudeerd

Conecting agri en food model

Tempel grandin

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

De melkveehouderij moet weg van veel produceren tegen lage prijs voor de wereldmarkt en zich gaan richten op het produceren van zuivel met toegevoegde waarden, waaronder een hoger dierenwelzijn, voor Noordwest-Europa. De merendeels hoogopgeleide, redelijk verdienende en kritische consumenten in deze regio zijn met de nodige voorlichting en marketing over te halen meer voor zuivel te betalen en zo verdere verduurzaming waaronder verhoging van het dierenwelzijn mogelijk te maken.

2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Doorgaan met schaalvergroting en intensiveren om veel tegen lage prijzen te produceren is een race naar de bodem die steeds verder ten koste van het dierenwelzijn, het milieu en uiteindelijk ook ten koste van het verdienvermogen steeds meer boeren gaat.

3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

Zie voor dierenwelzijn bijgevoegd Welfare Quality Protocol. Dit protocol is in Nederland verwerkt in KoeKompas, onderdeel van [KoeMonitor](#).

4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is naar duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

5. Wat zijn volgens u concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?

Individuele melkveebedrijven kunnen communiceren over hun bedrijfsvoering en hoe ze werken aan verduurzaming via een website, een bord aan de weg, een zichtstal, deelname aan open dagen e.d.. En ze kunnen gaan produceren voor een hechte korte keten met kwaliteitscertificering zoals Beter Leven Zuivel en On the Way to Planet Proof, zodat hun producten herkenbaar voor de consument onder dat keurmerk verkocht wordt.

Duurzaamheidsrapportages worden zelden van individuele melkveebedrijven gevraagd. Die worden vooral gevraagd van zuivelfabrieken, en bijv. de Duurzame Zuivelketen en de LTO Vakgroep Melkveehouderij.

6. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? →
Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

De overheid moet in overleg met alle betrokken stakeholders duidelijke, in de tijd uitgezette, afrekenbare doelen stellen en de veehouderij ondersteunen bij het realiseren van die doelen. Als doelen zonder goede reden niet gehaald worden moet de overheid maatregelen nemen om ze alsnog te realiseren of bedrijven uitfasen.

7. Wat is uw (of van De Dierenbescherming) toekomstvisie van de Nederlandse melkveehouderij?

Hierna uit 'Deltaplan veehouderij. Goed voor mensen. Goed voor dieren.' 14 mei 2020 ons ideaalbeeld van de rundveehouderij in 2050.

De rundveehouderij is in 2050 geheel overgestapt op robuuste dubbeldoel rundveerassen. Dat zijn

Runderen die zowel goed geschikt zijn voor melk- als voor vleesproductie. Melkkoeien produceren daardoor minder melk dan de ruim 9.000 liter die een melkkoe in 2020 gemiddeld geeft. Hierdoor kunnen ze meer energie besteden aan bijvoorbeeld hun weerstand en hebben ze minder last van productie-gerelateerde ziektes zoals kreupelheid en mastitis, waardoor ze ook langer aangehouden kunnen worden.

Alle rundvee krijgt jaarrondweidegang. De weides bieden natuurlijke beschutting (zoals bomen en bosjes) voor alle runderen zodat ze kunnen schuilen tegen harde regen of felle zon. Er is een diergericht ontworpen vrijloopstal beschikbaar, de koeien kunnen altijd zelf kiezen of ze binnen of buiten willen zijn. Doordat alle dieren voldoende ruimte hebben is onthoorning niet meer nodig.

De kalveren in de rundveehouderij komen van melkveebedrijven uit Nederland, Duitsland en België en blijven minimaal 3 maanden bij hun moeder. De kalveren blijven op het melkveebedrijf van geboorte totdat ze hun slachtleefijd bereiken, of komen op een leeftijd van minimaal 3 maanden direct (dus niet via verzamelcentra) op gespecialiseerde vleeskalverbedrijven op zo kort mogelijke afstand van het geboortebedrijf. De kalveren krijgen weidegang en hun huisvesting is diergericht ontworpen.

Alle dieren worden voor het slachten bedwelmd. Het bedwelmen en doden van de runderen gebeurt in een mobiele slachterij die het bedrijf bezoekt, of op een slachthuis zo dicht mogelijk bij het bedrijf. Er wordt uitsluitend rosé kalfsvlees of (jong) rundvlees geproduceerd. Naast moedermelk bestaat het rantsoen van de kalveren vanaf twee weken leeftijd uit gras en ander ruwvoer.

Door al deze maatregelen zijn kalversterfte en antibioticagebruik drastisch gedaald t.o.v. 2020.

Kringlopen worden op een zo klein mogelijke schaal gesloten. De bedrijven zijn volledig grondgebonden, dat wil zeggen: de mest wordt afgezet op eigen grond of binnen een straal van 20 kilometer, mits er een kringloopcontract is overeengekomen; dit is conform de definitie van het Netwerk Grondig. De afzet van het kalfs- en (jong) rundvlees beperkt zich tot Noordwest Europa.

Monoculturen van bijvoorbeeld Engels raaigras zijn geheel ingeruild voor kruidenrijk grasland. Gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen komt niet meer voor. Op en langs de graslanden worden landschapselementen zoals bomen, heggen en plas-drasland aangelegd. De bodemstructuur, het bodemleven en de biodiversiteit zijn door deze en andere maatregelen enorm verbeterd. Boeren worden gewaardeerd voor dit landschap.

Het voer bestaat zoveel mogelijk uit gras. Dit kan aangevuld worden met voer gemaakt van reststromen uit de levensmiddelenindustrie, eventueel aangevuld met eiwitten geteeld voor veevoer, zoals voedererwten en lupines, uit Noordwest Europa.

De Dierenbescherming werkt aan dit toekomstbeeld langs een 4-tal transitiepaden

- Diergericht herontwerpen van de veehouderij als onderdeel van totale verduurzaming;
- Bevorderen dat consumenten hun consumptie van dierlijke producten fors reduceren en de echte en faire prijs voor vlees, zuivel en eieren betalen;
- Samenwerking in korte vaste ketens bevorderen, voor betere afspraken, eerlijke prijzen voor de boer en meer transparantie;
- De veehouderij richten op het maken van producten met meerwaarde, waaronder hoog dierenwelzijn, voor Noordwest-Europa.

Welfare Quality Protocol beoordelen en verbeteren welzijn van melkvee

Principe	Welzijnsriteria	Beoordeling
Goede voeding	1. afwezigheid langdurige Ondervoeding	Conditie score (rasafhankelijk): van opzij / achter 3 klassen: te dun, goed, te vet
	2. afwezigheid langdurige Dorst	Beoordelen drinkwatervoorziening: Drinkwaterplekken, hygiëne, watertoevoer
Goede huisvesting	3. comfortabele rustplaats	Hygiëne: beoordelen % bevuild 3 delen: achterstel, uier, achteronderpoten
	4. thermocomfort	Liggedrag: duur beweging, botsing ligboxonderdelen, abnormaal gaan staan/liggen
	5. bewegingsvrijheid	Aangebonden of doorlopend Weidegang
Goede gezondheid	6. afwezigheid verwondingen	Huidbeschadigingen: kale plekken, wond/ zwelling, overgroeide klauwen Kreupelheid: observeren tijden rechtdoor lopen, score: - 0: normaal - 1: kreupel: onregelmatig, alle poten belast - 3: ernstig kreupel, zeer onregelmatig, poot ontlast
	7. afwezigheid van ziekte	Verschijnselen belangrijkste aandoeningen controleren: - neusuitvloeiing, ooguitscheiding, niezen - hoesten, --- versnelde ademhaling - diarree - witvuilen Optreden van ziekte volgens bedrijfsadministratie: - uierontsteking - geboorteproblemen - klauwaandoeningen - sterfte
	8. afwezigheid van pijn door Managementprocedure	m.b.v. vragenlijst, gericht op ingrepen vnl. onthoorning, beoordelen op: - of het wordt toegepast - zo ja, op welke leeftijd - verdoving - pijnbestrijding naderhand
Normaal gedrag	9. vertonen sociaal gedrag	Beoordelen voorkomen volgende gedragingen - kopstoten - vechten - verjagen - overeind jagen - opjagen Positieve indicatoren: - sociaal likken (lagere hartslag) - fysiek contact met de kop
	10. vertonen abnormaal gedrag	Kwalitatieve beoordeling: Groep 20 min observeren op aantal criteria: - ontspannen - angstig - kalm - tevreden - speels - verveeld - blij - nieuwsgierig - onverschillig - levendig - apathisch
	11. goede mens-dier interactie	Benaderingstest vretende dieren 4 categorieën: - terugtrekken bij benadering > 1 m - terugtrekken bij benadering < 1 m - terugtrekken bij benadering < 50 cm - dieren die zich aan laten raken
	12. afwezigheid van angst	

Bijlage 5 Interview Dirk de Groot, Docent en specialist Aeres Hogeschool

Dirk de Groot

Docent Aeres Hogeschool te Dronten

Extern specialist

Boeren werken met de natuur, die is op zichzelf circulair. Boeren zijn daardoor een deel van de oplossing van milieuproblemen. Als boeren op een bepaalde manier kunnen aantonen wat zij bijdragen aan biodiversiteit, CO2 vastlegging en bijvoorbeeld vermindering van antibioticagebruik is dit een kans voor de melkveehouderij. Als boeren kunnen aantonen wat zij doen aan duurzaamheid en betekenen voor de maatschappij is dit een grote kans voor de melkveehouderij. Boeren moet zich daar bewust van zijn/worden en duurzaamheidsverslaggeving niet zien als extra last. Alle partijen in de keten kunnen daaraan bijdragen, bijvoorbeeld door een betere prijs voor de boer.

De Nederlandse melkveehouderij kan als collectief een MVO-verslag uitbrengen en presenteren aan de overheid, Retail en andere belanghebbenden. Het speelveld op het gebied van milieuregels met bijvoorbeeld vliegvelden is niet gelijk en eigenlijk oneerlijk. Door als collectief aan te tonen wat de melkveehouderij/landbouw bijdraagt aan de verbetering van het milieu kan er een duidelijker statement worden gemaakt.

Het opkopen van boeren door de overheid is een kortetermijnoplossing. Het opkopen van boeren zal ervoor zorgen dat de boeren die overblijven groter worden, dit werkt dus averechts. De ruimte die vrijkomt bij opkoping wordt besteed aan bijvoorbeeld infrastructuur en woningbouw. Deze sectoren dragen niet of nauwelijks iets bij aan milieuverbeteringen. Boeren daarentegen zijn op heel veel manieren al bezig met duurzaamheid en onbetaalde baten voor de gehele maatschappij. Denk aan zonnepanelen, weide/landschap beheer, duurzaam en goedkoop voedsel voor consumenten, natuurkringlopen, slootpeil, biodiversiteit.

De overheid moet een lange termijn landbouwvisie en klimaatdoelen ontwikkelen. Daardoor kan de landbouw gezamenlijk een doel nastreven. De overheid kan hierbij helpen door bepaalde maatregelen fiscaal aantrekkelijk te maken. Ook kan de overheid de landbouw steunen met subsidies. Het belonen van goede prestaties is daarin belangrijk. Het straffen van slechte prestaties werkt niet / minder goed.

Duurzaamheid en dierenwelzijn zijn in de basis twee dingen die lastig samengaan. Een duurzame kip is bijvoorbeeld de 'plofkip' of de 'legbatterij'. Het houden van deze kippen is de meest efficiënte manier. Echter door dierenwelzijn wetten en wensen van de consument is ervoor gekozen dit af te schaffen. De balans tussen duurzaamheid en dierenwelzijn is daarom lastig. Dit vormt ook een uitdaging voor duurzaamheidsverslaggeving. De consument is bijvoorbeeld meer gericht op dierenwelzijn, en de melkveehouder misschien meer op duurzaamheid en efficiëntie van zijn bedrijf. Het is dus belangrijk om dit in de gaten te houden bij doen van duurzaamheidsverslaggeving.

Denk bij het formuleren van duurzaamheid KPI's aan de onvoorspelbaarheid van de natuur. Het moet niet zo zijn dat een boer slecht scoort op een bepaalde KPI doordat het bijvoorbeeld een lange periode regent. Probeer er dus voor de zorgen dat een KPI niet natuur afhankelijk is.

Duurzaamheidsverslaggeving zal in de toekomst steeds belangrijker worden. In samenwerking met accountantsbureaus en softwareontwikkelaars zal er een bepaald ERP-systeem moeten worden ontwikkeld. Breng alle controle- en meetinstrumenten samen in 1 systeem. Daarbij moet er ook gekeken worden naar bepaalde manieren van berekenen. Bij de melkveehouderij is dat op dit

moment vaak per 100kg melk. In de toekomst moet dat wellicht veranderen naar prestaties per fosfaatrecht. Hierdoor komt er een objectiever beeld.

CO2 equivalenten ontwikkelen is ook een kans waar banken en de landbouw naar kunnen kijken. Op dit moment is Rabobank daar al mee bezig. Gewassen van melkveehouders nemen CO2 op, dit kan een bepaalde waarde in geld opleveren voor de melkveehouder/landbouw.

Melk is een bulkproduct, het is daarom lastig om waarde te creëren op een melkveebedrijf. Een melkveehouder kan op zoek naar een klant die iets extra wil betalen omdat hij op een bepaalde manier met duurzaamheid bezig is. Een melkveehouder kan ook bij zichzelf nagaan wat hij belangrijk en interessant vindt aan verduurzaming op zijn bedrijf.

De Retail speelt een belangrijke rol bij de afzet van nieuwe/duurzamere producten. Zij bepalen uiteindelijk of een product schapruimte krijgt. Ook de consument moet bereid zijn iets meer te betalen voor een product. Het is een kwestie van vraag en aanbod. Het is daarom misschien nodig dat de overheid bepaalde dingen gaat verplichten voor de hele keten om duurzaamheidsdoelen te behalen als de vraag niet voldoende is.

Interviewvragen:

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?
2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?
3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?
4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?
5. Wat zijn concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?
6. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? → Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?
7. Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?

De geïnterviewde heeft ervoor gekozen om de bovenstaande vragen ook op papier te beantwoorden. Deze antwoorden zijn geschreven na het gehouden interview.

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?
Deze kans is in de eerste plaats: duidelijk maken dat de melkveehouderij ook deel van de oplossing is en niet slechts deel van het probleem. Melkveehouders hebben ook een positieve invloed en kunnen duurzaamheidsprestaties leveren (zoals vastleggen van CO2) die de industrie, verkeer en vervoer niet hebben. Verder hebben melkveehouderijen direct te maken met bodem, water, lucht, natuur, dier en landschap en op al deze gebieden zijn bedrijfsmaatregelen mogelijk die de emissies verlagen en de regeneratie bevorderen. En niet te vergeten "no farmers, no food" dus melkveehouders leveren een bijdrage aan de eerste opgave van de mensheid: zorgen voor dagelijks voedsel voor mens en dier.
2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?
De neiging tot afwachten (tot het verplicht wordt) en dus de regie kwijt raken. Natuurlijk zal elke melkveehouder zich afvragen: prima om meer aan duurzaamheid te doen maar hoe krijg ik er een inkomen uit of hoe krijg ik de benodigde investeringen gefinancierd (dan wel terugverdiend). De bedreiging is ook de versnippering (veel losse bedrijven) en de relatieve 'misbaarheid' van het melkveebedrijf op een bepaalde plek. Als een snelweg en een melkveebedrijf naast een N2000 gebied liggen, kun je gemakkelijker de melkveehouder daar weghalen dan de snelweg. Het gevaar is dat de politiek in het saneren van de

melkveebedrijven een gemakkelijke / snelle manier ziet om (stikstof)ruimte te krijgen voor het bouwen van huizen en wegen. En als individuele boeren een financieel aanbod krijgen wat ze over de streep trekt gaat het geld de doorslag geven en niet de waarde van het landschap of het grondgebruik. Dus de vraag wat de streek of het landschap opschiet met het verdwijnen van de boer op die plaats blijft buitenbeeld. Alleen de stikstofruimte telt.

3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?
Als je alles integraal wilt bekijken zijn er veel meer indicatoren dan de keurmerken als Planet Proof en Beter Leven ons doen geloven. Als je integraal kijkt (en dat zou terecht zijn) moet je alles meenemen wat een aanslag doet op de ecologische grenzen van de planeet en alles meenemen wat een aanslag doet op wat de mensheid (inclusief de boer en zijn gezin!) psychologisch en sociaaleconomisch gezien kan dragen. De donut economie van Kate Raworth heeft daar een aansprekend model voor ontwikkeld. Naar mijn mening staat de melkveehouderij (c.q. de hele agrarische sector) voor de vraag om te benoemen welke maatregelen in bedrijfsvoering en welke keuzes in de bedrijfsopzet positief werken voor bodem, lucht, water, natuur, vee, landschap, lokale economie, voedselvoorziening en welzijn boer. Dat zijn soms harde kengetallen zoals dierdagdosis en % eiwit van eigen land. Maar het zijn doorgaans vooral keuzes in de bedrijfsvoering of de bedrijfsontwikkeling die aantoonbaar goed zijn voor CO2 vastlegging, de N kringloop, de P kringloop, de vermindering van fossiele energie, waterberging, grondwaterstand, biodiversiteit, chemische gewasbescherming, dierwelzijn, etc. etc. Als je kunt laten zien hoe je met de natuur meewerkt in plaats van tegen de natuur aan het vechten bent, kun je iets laten zien aan duurzaamheidsprestaties wat industrie, vervoer, verkeer en consumenten nooit zullen kunnen laten zien.
4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?
Zeker, daar ligt de grote uitdaging: in een ERP-achtig systeem alle input en output monitoren en sturen met relevante KPI's. Hier ligt een taak voor softwareontwikkelaars en accountantskantoren. De adviseurs moeten af van de eenzijdige focus op financiële prestaties en fiscale gevolgen. Ze moeten MVO-rapportages mogelijk maken. Niet alles per 100 kg (meet)melk willen uitdrukken omdat de melk nu eenmaal per liter uitbetaald wordt, maar nagaan wat de efficiëntie en de effectiviteit van het melkveebedrijf is binnen de enige echte beperkende factor die er bedrijfskundig gezien toe doet: de hoeveelheid fosfaatrechten per bedrijf. In het MVO-rapport moet het gaan over de Purpose (= van brede betekenis zijn voor de leefomgeving van het bedrijf en de ondernemer) en hoe zich dat vertaalt naar de 3 andere P's (Profit, Planet, People). Melkveehouders hebben meer te melden in hun MVO-verslag dan welke industrie dan ook omdat ze veel grond in gebruik hebben en dus veel (goeds) kunnen betekenen voor de (leef)omgeving. Dit soort rapportages kan ook voor het aanvragen van omgevingsvergunningen en bij communicatie richting burgers en politici een rol spelen.
5. Wat zijn concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?
Zie 4, dus om te beginnen weten wat je wilt en op zoek gaan naar adviseurs en leveranciers van managementpakketten die hierin vooroplopen. Er is bij de gevestigde adviseurs nog veel koudwatervrees, terwijl er voor de slimme adviseurs ook een nieuw verdienmodel in kan zitten. Ook melkveehouders (en agrariërs in het algemeen) kijken de kat uit de boom. Het wachten is op boeren die het daadwerkelijk gaan doen. Die weten waarom ze dit in gang willen zetten. Die weten hoe ze hier een inkomen mee gaan verdienen (of hun licence to produce mee kunnen versterken) en die weten hoe ze het gefinancierd moeten krijgen. Het begint allemaal met voor duurzaamheid staan en er over willen vertellen. Dan gaan anderen vanzelf met je meedenken. Iets voor studiegroepen om op te pakken?

6. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? →
Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

De overheid moet zorgen voor een gelijk speelveld en zo nodig marktmeester zijn als de marktpartijen er niet uit komen of elkaar niets gunnen. Ongelijk speelveld is ook dat vliegverkeer geen BTW en geen accijns hoeft te betalen en dat stikstof en CO₂-emissies van vliegtuigen niet meer meetellen als ze eenmaal in de lucht zijn. Ongelijk speelveld is dat industrie zonder vergunnen CO₂ en stikstof mogen uitstoten zonder dat daarop gehandhaafd wordt en dat vergunde emissierechten van boeren afgenomen kunnen worden. Ongelijk speelveld is dat emissies van melkveebedrijven anders worden meegerekend dan emissies van een snelweg. Ongelijk speelveld is dat stikstof uit de voedsel kringloop op een hoop gegooid wordt met stikstof uit de fossiele brandstof. Qua regelgeving: het zou via de samenstelpraktijk of via een accountantsverklaring geregeld kunnen worden. Zo gaat dat voor een jaarrekening, dat kan ook voor MVO-rapportages. Dus maak afspraken over rekenregels en controlemechanismen.

7. Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?

Er zullen 3 soorten ontwikkelingen komen: de grote efficiënte goed gerunde bedrijven die schaalvoordelen hebben bij inkoop en verkoop en en-passant duurzaamheidsdoelen meenemen en behalen en met deze combinatie rendement en voldoening nastreven. De kleinere bedrijven die een eigen duurzaamheidsverhaal hebben te vertellen en daar een eigen verdienmodel voor ontwikkelen en daar een inkomen en voldoening uit halen. De middengroep die op de wip zit: eigen afzet zien ze niet zitten en voor groter groeien ontbreekt de moed/wil en het geld. Dus boer blijven betekent extensiever worden en een deeltijdbaan ernaast zoeken. Dit soort extensievere bedrijven kan zich tevens veroorloven maatregelen te nemen die gunstig zijn voor natuur en milieu omdat ze niet ten koste gaan van het gezinsinkomen van buiten bedrijf.

Bijlage 6 Interview Jelmer van der Scheer, Melkveehouder

Jelmer van der Scheer, melkveehouder in Kamperveen. Gangbaar melkveebedrijf met 125 melkkoeien. Jongvee wordt op een andere locatie opgefokt.

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

Ik denk dat het verlengen van de levensduur van koeien in Nederland erg belangrijk is. Volgens mij is die nu lager dan gemiddeld in vergelijking met de rest van Europa. Een langere levensduur is iets wat voor iedereen natuurlijk positief is. Ook voor mijn eigen portemonnee is het voordelig. En ik denk dat het ook beter staat bij de consument dat wij er alles aan doen om koeien zo oud mogelijk te laten worden.

Een hoger aandeel van het eiwit op eigen land verbouwen. Hiermee snijdt het mes aan twee kanten, ik denk dat het financieel voordeliger is als je er wat tijd in steekt. Daarnaast scheelt het veel transport bewegingen en is dus beter voor het milieu. Ook klinkt het voor mij logischer dat een boer zijn eigen voor zijn eigen koeien verbouwd.

Ik denk dat we in Nederland naar een grondgebonden systeem moeten. Maximaal twee koeien per hectare bijvoorbeeld. Als dit de harde richtlijn is en je daarmee als boer aan alle uitstootnormen voldoet is het grootste deel van het probleem al opgelost. Daarnaast is het ook niet meer dan logische dat je je eigen koeien kan voeren met het land dat je hebt. En dat de vrijgekomen mest op je eigen land wordt uitgereden. Voor mij persoonlijk zijn hele intensieve bedrijven met bijvoorbeeld 4 koeien per hectare niet hoe het moet. En ik denk dat er veel collega's zo over denken.

In de toekomst zouden we minder soja kunnen voeren, echter moet er dan wel een betaalbaar alternatief zijn of er moet compensatie komen voor de hogere voerkosten. Soja is op dit moment echt een topproduct en lastig vervangbaar, maar ik snap wel waarom we misschien opzoek moeten naar wat anders.

De sector moet als collectief een beter geluid laten horen. Er moet een organisatie komen die de burger in Jip en Janneke taal kan uitleggen wat wij doen en waarom. Als ik bezoekers heb en ik leg hen dingen uit krijg ik altijd erg positieve reacties. Meestal hebben ze dan alle begrip voor bijvoorbeeld het kalf bij de koe weg halen. Als het maar duidelijk en vooral laagdrempelig wordt uitgelegd.

2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Het huidige stikstofbeleid is een grote bedreiging. De manier waarop dat nu gaat ziet er niet goed uit. Ik denk dat er een Europese richtlijn moet komen, want in Nederland slaan we een beetje door. Zware industrie en transport moeten ook beter gecontroleerd worden, want volgens mij klopt daar iets niet helemaal. Nu lijkt het net alsof de boeren maar weg moeten vanwege stikstof, maar het gaat puur om de grond. Terwijl een hectare gras mij milieuvriendelijker lijkt dan een hectare huizen of aangelegd bos.

Slechte beeldvorming in maatschappij door een kleine groep mensen. Ik ben ervan overtuigd dat het merendeel van de consument het allemaal niet zoveel uitmaakt, maar dat er een kleine groep mensen heel veel aandacht krijgt. Het is jammer dat deze mensen zo activistisch en extreem zijn. Hierdoor worden niet-wetende burgers ook meegetrokken in dit verhaal.

Geen duidelijk lang termijnbeleid door de overheid. Ik ben ervan overtuigd dat 90% van de melkveehouders hun bedrijfsvoering wil aanpassen. Echter moet dit wel financieel mogelijk zijn en niet na 3 jaar weer 180 graden de andere kant op draaien. Daar valt niet mee te werken.

3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

% eiwit van eigen land

Levensduur koeien

Koeien/melk per hectare

Co2 per kg melk, volgens mij zijn wij hier erg efficiënt

4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

Ja bijvoorbeeld de KringloopWijzer is een goed controle-instrument. Alleen ik heb het idee dat er nu niks mee wordt gedaan. Je vult het elk jaar in en je hoort er nooit meer wat van. Terwijl wij wel heel veel informatie verplicht moeten delen. Dit lijkt mij heel waardevol voor de overheid. Met deze informatie kan je volgens mij hartstikke goed kijken wat er nu echt speelt.

Het is wel weer iets wat veel tijd kost, dus het moet ook iets opleveren voor de boer. In de vorm van financiële compensaties. Of verbetering die naar boven komen uit de rapportage die mij direct geld of tijd kunnen besparen. Anders is het voor mij weer een extra administratieve handeling waar ik uiteindelijk niks voor terug zie. Ik ben boer geworden om met koeien te werken, niet om achter een computer te zitten.

5. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? →
Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

Meer inzetten voor een betere prijs, regels prima maar de prijs moet ernaar zijn. Anders kunnen wij echt niet investeren. De melkprijs is al jaren hetzelfde maar de kosten blijven maar stijgen, zeker het laatste jaar.

Ook denk ik dat biologisch niet de toekomst is. Biologisch kan best bestaan, maar wel naast gangbare melk. Vanuit Europa willen ze steeds meer biologisch, maar ik denk dat dat absoluut geen goed idee is. Hier moet de overheid ook duidelijkheid in geven.

Bijlage 7 Interview ir. André van Straaten, Adviseur Ministerie LNV

Clustercoördinator en beleidsadviseur verduurzaming melkvee- en vleesketen.

Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit.

Directie Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn

Hoofdwerkzaamheden: uitvoeren van beleidsprojecten bijvoorbeeld fosfaatreductieplan. Veel overleg met bedrijfsleven. Regelingen opstellen met juristen. Brieven en notities schrijven. Beleidslijnen uitzetten voor de minister. Haalbaarheid en draagvlak onderzoek samenbrengen met de politieke doelen.

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?

Biodiversiteit, weidevogels, kruidenrijkgrasland, meer diversiteit. Dit is door de intensivering op de achtergrond gekomen. Hier is ook meer aandacht voor in het nieuwe GLB.

Dierenwelzijn, levensduur verlengen, weidegang (dit loopt al redelijk). In de toekomst zullen kalveren langer op het eigen bedrijf blijven. Dit is echt iets dat gaat gebeuren, er moet alleen nog gekeken hoe dit wordt vormgegeven.

Naar een grondgebonden systeem. Dit is onderdeel van het kringlooplandbouw beleid. Minder intensieve melkveehouderij. Dit is wel een plan voor de toekomst waar de minister mee bezig is.

Meer onderscheidende melkstromen is een kans. Markt gestuurde verduurzaming. De overheid moet daarin niet te veel sturen. Het moet echt komen vanuit de markt, vraag en aanbod. Ervaringen uit het verleden met de stimulering van de biologische markt heeft niet goed uitgepakt. Ontwikkelingen met Planet Proof en Beterleven keurmerk zijn mooie voorbeelden hoe dat dan moet.

Verbreden verdienmodellen: natuurbeheer, zorgboerderij/kinderopvang, energieproductie, keurmerken, aanvullende eisen voor extra melkprijs.

Nieuwe en innovatieve technieken, toekomst zal niet zijn produceren voor de wereldmarkt.

2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?

Milieu, Co2, ammoniak, stikstof zijn hele grote en belangrijke opgaves voor de melkveehouderij

Doelstellingen nitraat en waterrichtlijnen.

3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?

% eiwit van eigen land, onderdeel van kringlooplandbouw. De kringlooplandbouw is de algemene overkoepelende visie van het ministerie. NZO en LTO hebben daar ook een visie over uitgebracht.

4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?

Individuele rapportage van bedrijven kan wel, maar wat doe je daar mee? Het aantonen van prestaties moet er wel zijn, maar in de vorm een verslag niet. Eerder via een KringloopWijzer, maar dit legt veel druk op het instrument. Het beïnvloeden van resultaten is dat iets waarnaar gekeken moet worden. KringloopWijzer zou een goed controle-instrument kunnen zijn. Het is belangrijk om te kijken naar de betrouwbaarheid. Alles moet goed op elkaar worden afgestemd.

Biodiversiteitsmonitor is daar ook een goed voorbeeld van.

KPI's is onderdeel om kringlooplandbouw operationeel te maken. Deze zijn nog in ontwikkeling samen met de sector. Denk aan NZO, LTO en NAIJK.

Focus ligt op indicatoren die de sector zelf voorstelt. Deze staan in de visie van De Duurzame Zuivelketen.

In de toekomst zal er meer worden gestuurd op KPI's. De vraag is nog of dat doormiddel van wet- en regelgeving gaat of stimuleringsbeleid. Denk aan premies bij bepaalde prestaties. Het GLB moet hierin leidend worden.

5. Wat zijn concrete praktische stappen die een melkveehouder kan ondernemen om over duurzaamheid te rapporteren?

Hangt sterk van de situatie af, waar zit het bedrijf.

Investeren in zonnepanelen

Bij het bouwen van een nieuwe stal kijken naar het scheiden van mest, we moeten af van drijfmest in de toekomst.

Verdienmodel, als het bedrijf in de buurt van een natuurgebied zit kan er gekeken worden naar natuurbeheer.

6. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? → Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?

Europese regelingen bij lage melkprijzen. Bij lage melkprijzen worden zuivelproducten opgekocht door de EU, wordt wel afgebouwd. Prijzen moeten door de markt tot stand komen. Dit mag alleen Europees geregeld worden, en dat is goed. Als overheid moet je daar niet te veel in mengen.

Het stellen van beleidsdoelen. Nationale doelen moeten naar doelen op bedrijfsniveau, hierdoor wordt het hanteerbaarder voor ondernemers. Einddoelen maar ook tussen doelen. Doelen zijn op gebied van bijvoorbeeld emissies. Daarna is de vraag hoeveel de overheid daarin gaat sturen.

Wet- en regelgeving voor deze doelen, daarmee kan de overheid sturen. Of een stimuleringsbeleid.

Onderzoeksbudget beschikbaar stellen aan onderwijs en bedrijfsleven.

Innovatieregelingen voor ondernemers of ontwikkelingen van duurzame innovaties.

Subsidies en fiscale regelingen voor de koploper bedrijven en innovatieve bedrijven. Hiermee ondersteunen we in investeringen.

7. Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?

Grond gebonden, geen hele intensieve melkveehouderij. De melkveehouderij zal daardoor krimpen in omvang.

Emissies in alle vormen tot minimum beperken en meer aandacht voor biodiversiteit, dit kan op verschillende manieren. Daar moet een verdienmodel achter zitten in de toekomst.

Energie neutraal worden, misschien wel produceren als dit mogelijk is in de toekomst.

Onderscheidend zijn in melkproductie.

Diversiteit tussen bedrijven zal groter worden. Bedrijven in de buurt van natuurgebieden gaan er anders uit zien dan bedrijven in bijvoorbeeld centraal Flevoland.

Bijlage 8 interview Tjeerd de Groot, Kamerlid D66

Tweede kamerlid D66

Portefeuilles: Landbouw, Natuur en Visserij, Voedsel, Dierenwelzijn, Water, Scheepvaart

In een onderzoek van het PBL staat dat de Nederlandse landbouw jaarlijks voor €7,5 miljard aan milieuschade aanricht. Er licht dus een belangrijke opgave om te saneren in de (intensieve) veehouderij. Deze sector richt namelijk de meeste schade aan doordat er te intensief wordt geproduceerd. Daarnaast kan de Nederlandse veehouderij op dit moment niet voldoen aan de Europese richtlijnen. Deze richtlijnen worden de komende jaren alleen maar strenger, bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit.

De huidige productie is te intensief, de veehouderij moet terug naar de basis. Op marginale gronden veehouderij bedrijven met een gesloten bedrijfskringloop. Er moeten zo min mogelijk grondstoffen (of nog liever helemaal niet) worden aan- of afgevoerd op deze bedrijven. Al het gevoerde eiwit op een melkveebedrijf moet bijvoorbeeld van eigen land komen. Hierdoor blijft de melkveehouderij controleerbaar en kunnen de klimaat doelen van de EU worden behaald. Als de sector eenmaal terug is op een gezond niveau kan er door de overheid gestimuleerd worden doormiddel van bijvoorbeeld subsidies. Ik denk dat de Nederlandse melkveehouderij 20-30% moet krimpen om tot een gezonde sector te komen. Een andere verandering waar je bijvoorbeeld aan kan denken is minder mais te voeren en daardoor meer blijvend grasland te creëren.

Duurzaamheidsverslaggeving is een mooie tool om de voortgang van de sector in kaart te brengen. Rapportage van bijvoorbeeld de Duurzame Zuivelketen geeft een duidelijk beeld van het gemiddelde van de hele sector, echter is de diversiteit tussen bedrijven groot. Het is daarom niet verstandig om beslissingen te maken op basis van sectorrapportages. De verdeeldheid binnen de sector neemt toe, ik denk dat de grote diversiteit in de sector daar een oorzaak van is. Regionale aanpak heeft daarom voor mij de voorkeur, ook op het gebied van duurzaamheidsrapportage.

1. Wat zijn volgens u kansen op het gebied van verduurzaming in de melkveehouderij?
2. Wat zijn volgens u bedreigingen voor de melkveehouderij?
3. Welke duurzaamheid indicatoren op een melkveebedrijf zijn volgens u belangrijk?
4. Denkt u dat er in de toekomst meer aandacht/vraag is voor duurzaamheidsrapportages van melkveebedrijven?
5. Wat is volgens u de rol van de overheid bij het verduurzamen van de landbouw? → Regelgeving omtrent duurzaamheidsrapportages?
6. Wat is uw toekomstvisie voor de Nederlandse melkveehouderij?